

Aczél Gábor – Zongor Gábor

Csak az első lépés nehéz

Tartalom

BEKÖSZÖNTŐ	2
TÉMA	3
A FOGANTATÁS	5
A GYERMEK BÁBÁI	8
A GYERMEK SZÜLETÉSE	10
A KEREKASZTAL TÁMASZTÉKA	13
MEGKÍSÉRLENI A LEHETETLENT!	16
AZ ELSŐ TISZTSÉGVISELŐK	20
A SZERVEZET EREJE	23
ÁTMENETI TÖRTÉNÉSEK	27
A TITKÁRSÁG – KÉT TŰZ KÖZÖTT	38
A TÖÖSZ ÉS TESTVÉREI	42
MEGMARADVA, MEGÚJULVA	47

Beköszöntő

A TÖOSZ könyve megírásának gondolata és igénye szövetségünk megalakulásának tizedik évfordulója során merült fel, megvalósítására a legújabb kori magyar önkormányzatiság tíz éves jubileuma kínált alkalmat.

A kötet a Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége keletkezés-történetének bemutatása révén érzékelteti a politikai rendszerváltozás korai szakaszának hangulatát is. A TÖOSZ könyve visszatekintés és értékelés, amely segítheti a jelenlegi önkormányzati szereplők munkáját. Emlékezés, amely az eddig végzett önkormányzati érdekképviseleti munka egyik meghatározó szereplője, a TÖOSZ első főtítkára, dr. Köllner Ferenc személyiségét idézi fel, annak az emberét, akinek a neve szinte egybeforrt a TÖOSZ nevével.

A kötet a sikerek és a kudarcok tanulságainak könyveként is segítheti az önkormányzati érdekek szolgálatát bármely szinten ellátó képviselők tevékenységét, egyszersmind a könyv a TÖOSZ és a magyarországi önkormányzatiság tíz esztendeje elválaszthatatlan voltának dokumentuma. Dokumentálja, hogy a szövetség döntéshozó testületeinek vitában kérielt állásfoglalásai, ha nem is a helyi önkormányzatok igényeinek megfelelő mértékben, de áthatották és alakították az önkormányzati rendszer egészét. Dokumentálja a kötet a szövetségnek a hazai önkormányzatok helyi képviselőit, tisztségviselőit a nemzetközi kapcsolatteremtésben segítő, európai képzésükben közreműködő, a helyi önkormányzatok uniós felkészítéséhez hozzájáruló, közvetítő szerepét. Szerepel benne a TÖOSZ elnökségének legfrissebb, augusztus végi értékelése is, amely a hazai önkormányzati rendszer erősségeit és javítandó elemeit egyaránt taglaló, a rendszer javítását célzó krónikája.

Tartalmazza a kötet több, a magyarországi önkormányzatiság alakításában részt vállaló személyiség szubjektív értékelését e folyamat pozitív és negatív elemeiről és a változtatás lehetséges irányairól.

A TÖOSZ könyve a szövetség alapító és jelenlegi tagjainak könyve, emellett a folyamatosan tíz éve polgármesterként tevékenykedő sikeres településvezetők könyve is. Helyet kapott benne a szövetséget irányító elnökségek tagjainak neve mellett a TÖOSZ neves szakértőinek névsora.

A TÖOSZ könyve a Helyi Önkormányzatok Napja ünnepén kerül a közélet és önkormányzatiság iránt érdeklődő olvasó kezébe, reményeink szerint emléket állítva az önkormányzatok és az érdekeiket képviselő szövetség munkájának, s e munka elismert kiténtettjeinek.

A tisztelt olvasóval együtt bizakodhatunk, hogy az önkormányzatok következő tíz esztendeje kevésbé lesz bizonytalanságokkal terhes, de legalább olyan sikeres lesz, mint amilyen az első tíz év volt.

Budapest – Veszprém, 2000. augusztus 31.

Dióssy László

a TÖOSZ elnöke

TÉMA

Nem fontos, hogy ki mondta, de a hely, ahol mondta, amit mondott, az év, amikor mondta, és amit mondott, az igen.

A hely az Országgyűlés volt.

Az év 1984.

És azt mondta:

„Mindezek után egy dolog maradt hátra. Az, hogy arról szóljak: a tanácsok mennyiben segítették elő a központi irányítás hatásosabbá válását, magyarul fogalmazva: az országos érdekek, a központi akarat érvényesítését. A tapasztalat: amíg az országos érdekek közvetítése éppen a megyei tanácsok végrehajtó testületei által a megkívántak szerint alakult, addig a helyi és területi tanácsai érdekek képviselője még nem rendezett. Ezt jószerevével egy olyan szerv vállalja magára, amely erre nem hivatott: a Minisztertanács Tanácsai Hivatala a kormány egyik szerveként legfeljebb az érdekek egyeztetésének lehet valós gazdája.”

Az idézett mondatok egyaránt érzékeltetik egy letűnt világ tanácsrendszerének valóságos célját – a központi akarat érvényesítését –, valamint, hogy ez a világ és ez a cél a településen élők érdekeinek – a központi akarat legitímálásához is szükséges – önkormányzati szintű megjelenítését, integrálását és valóságos képviselőjét nem engedhette meg.

A fent idézett sorokat 1991 tavaszán leadott szakdolgozatának lábjegyzetében elevenítette fel Kató Márta, az Államigazgatási Főiskola végzős hallgatója.

A lábjegyzet egy országgyűlési képviselő felszólalásának részletét tartalmazza, azt igazolando, hogy a tanácsok érdekközvetítő szerepének „alulról felfelé” történő „rendezését” már 1984-ben, a parlamentben pedzegették.

A szakdolgozat témáját a leadás előtt több mint egy évvel engedélyezte a szervezési és vezetési tanszék, a szakdolgozat címét 1990 áprilisában vette nyilvántartásba a főiskola tanulmányi hivatala.

Ez a téma és ez a cím:

A Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége.

Az Államigazgatási Főiskola akkori igazgatója, dr. Fogarasi József 1998-ban is jól emlékezett erre a dolgozatra, amelynek ma Bécsben élő szerzőjét az ő segítségével sikerült megtalálni. Kató Márta nem szívesen adta kölcsön az eredeti példányt, mert, mint mondta, már nem elégedett akkori munkájával. Az igazgató úgy vélte, hogy erre nincs oka. Emlékezett arra, hogy a dolgozatban a többi országos önkormányzati szövetség is kellő súllyal szerepelt, s voltaképpen a magyarországi önkormányzati szövetségi rendszer kialakulása volt a témája, ezért az értékelésekor éppen a címét kifogásolták a bírálói. Mindazonáltal egyetértettek azzal a konzulensi minősítéssel, amely szerint a hallgató témaválasztása az aktualitás iránti érzékére, emellett bátorságára és egészséges önbizalmára utalt, mert olyan tárgykör feldolgozására vállalkozott, amelynek a hazai irodalomban előzménye, a gyakorlatban pedig története alig volt.

A Települési Önkormányzatok Országos Szövetségének ma már több mint tíz esztendősen története van. Születése, megmaradása, öntörvényű, következetes működése igazolja, hogy az

önkormányzatiság megteremtéséhez vezető úton valóban csak az első lépés nehéz. Merthogy immár bő évtizede azon munkálkodik, hogy a hazai helyi önkormányzatok ezt az első lépést megtenni képesek legyenek.

A FOGANTATÁS

Az úgynevezett létező szocializmus világa a nyolcvanas évek végén már agonizált, de ezt akkor csak kevesen tudták.

Hogy Magyarország (is) súlyos válságba került, azt sokan érzékelték, jó néhányan megfogalmazták, hogy az addigi négy évtizedben kialakult gazdasági, társadalmi, politikai „modell” már működésképtelen, de legfeljebb a „történelmi zsákutcából” keresték az esetleges kitörési pontokat. Még a „modellváltás” helyett „rendszer váltást” ígérő irányzatok képviselői sem tudták pontosan meghatározni az általuk áhított, a társadalom által és javára létrehozandó új rendszer mibenlétét.

A nyolcvanas évek végén, az önkormányzatiság megteremtésének korszakát megelőzővé létrejött TÖOSZ mindenesetre ma olyan országban teszi a dolgát, amelyben az állampárt központi irányítási-cselekvési rendszere már összeomlott, de amelyben a teendők megosztásán alapuló decentralizált jogállami struktúra még csak kialakulóban van. Ez az oka annak, hogy a felülről szervezett és ellenőrzött rendszer elemeinek kiiktatásán a közjő vélt érdekében csak mértékkel ügyködő, a valódi érdekegyeztetés nyűgeit nem szívesen vállaló, azoktól olykor szabadulni akaró – egymást váltó – (állam)hatalmi csoportok valójában nehezítik a civil társadalom újjáéledését, az önkormányzatok gazdasági önállóságának megteremtését, egyúttal a gazdasági tervezés és a szolidáris jövedelempolitika fogalmainak rehabilitálását. És ezért lehet a saját korát megelőző, de a régi rendszer méhében fogant társadalmi szervezet születése máig ható viták forrása.

A Tanácsi Önkormányzatok Országos Szövetsége 1989. március 10-én egy 1989. januárjában született törvény alapján jött létre.

Ebben a kijelentő mondatban kérdések is rejlenek.

A többi között egy olyan kérdés, amely az alábbiaknál részletesebb, tudományos elemzésen alapuló választ igényel. Azért is, mert a válasz egyúttal magyarázatát adhatja annak, hogy a magyarországi átalakulást miért nem kísérte fegyverroplagás.

A TÖOSZ-ról írt szakdolgozat szerzője szerint „senki nem vitatja... (hogy) a rendszerváltás előtt egy politikailag nem igazán legitim parlament nem alkothat meg olyan törvényeket, amelyek alapvetően befolyásolják az ország társadalmi, gazdasági helyzetét”. Az Államigazgatási Főiskola végzős hallgatója abban kétségkívül tévedett, hogy a régi parlament legitimációs hiátusából fakadó törvényalkotói korlátját senki által nem vitatottnak tettelezte, de ez a tévedés csak a nem egészen pontos fogalmazás számlájára írható. A szakdolgozat egésze ugyanis éppen e „tétel” vitatott voltát igazolja, hiszen a TÖOSZ – a szerző szerint, aki semmiféle elfogultsággal nem vádolható – éppenséggel azt szorgalmazta, hogy a makroszintű átalakulás szerves részeként az önkormányzatiság feltételrendszerének kialakítását – figyelemmel az elhatározott társadalmi vitára is – legalább a koncepcionális szakasz szabályainak megalkotásával még a választás előtt a régi parlament végezze el.

A fenti tétel lényegi kérdése azonban az, hogy a régi államszervezet megreparálását, avagy a lebontását szolgálta-e az a szervezet, amely „egy politikailag nem igazán legitim parla-

ment” által alkotott törvény alapján a helyi tanácsok, mint jogi személyek szövetségéként született.

A hiteles válaszhoz nemcsak az államhatalom szabályozási és a helyi hatalom (akkor még helyhatóságok) érdekvérvényesítési szándékának indítékát kell megkülönböztetni egymástól, hanem az indítékokat is azok következményeitől.

Ami az államhatalom szabályozási szándékát illeti, az egyesülési jogról szóló törvényjavaslatot vélhetően nem azért terjesztette be a parlamentnek, hogy a maga hatalmát segítsen lebontani. Ez a hatalom már megrendült, ezért az aktusra részint rákényszerült, részint pedig semmiképpen nem akart olyan gyereket nemzeni, aki megtagadja az apját. Ellenkezőleg: bizonyítani akarta a potens voltát (a párt vezető szerepét), s voltaképpen azt szeretete volna, hogy a neki engedelmes parlament az ő szándéka ellenére született fattyúit (a Szabad Kezdeményezések Hálózatát, a Demokrata Fórumot, a Fiatal Demokraták Szövetségét, meg a többi törvénytelen gyermekét) megzabolázza.

„Az MSZMP Központi Bizottsága azt indítványozta az Országgyűlésnek, hogy alkosson törvényeket a gyülekezési és az egyesülési jogról. Nagyon meglepődnek – írta a Beszélő című szamizdatban Iványi Gábor, későbbi országgyűlési képviselő –, ha az országgyűlés nem mondana. A mi Országgyűlésünk még az alulról jövő demokráciát is megszavazná, ha felülről javasolnák neki.” A Beszélő szerzője a törvénytervezet társadalmi vitáját hiányoló írását 1988. szeptember 6-án, az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata elfogadásának negyvenedik évfordulója alkalmából, az Amnesty International által a Népstadionban rendezett koncert előtt szeretne volna felolvasni, de ezt – akkor még – megtilthatták neki. A tiltás indoka az lehetett, hogy az írás szerzője, egy, a parlamentben csak jóval később használatos, személyeskedő stílust engedett meg magának, megnevezvén és nagy mókamesternek, majdhogynem bohócnak titulálván Berecz Jánost, az MSZMP Központi Bizottságának tagját, amiért az egy nyilatkozatában a társadalmi vita túlterhétől találta óvni a népet. Iványi szerint 1949 óta a népet szakadatlanul arról biztosították, hogy ő a döntnök, ami humortalan álláspont volt; ehhez képest bohóctréfának is beillett azt állítani, hogy a nép belefáradt a sok döntésbe, s ezért meg kell kímélni saját sorsa intézésének gondjától. Akkor még kevesen gondolták, hogy ez a bohóctréfa egyúttal zamárságnak is bizonyul. Tudniillik – minden hivatalos és nem hivatalos várakozással ellentétben – a törvénytervezet valódi társadalmi vita tárgya lett. Ráadásul – amire addig nemigen akadt példa – a vita eredményeként az előnyére változott.

Sokan kifogásolták például az MSZMP kiemelését a törvény hatálya alól, mert az „látszólagosan törvényesítené az eddig nem kodifikált állapotot, mely szerint az MSZMP a magyar társadalom felett, annak bármilyen törvényes ellenőrzésén kívül áll”. Az idézet történetesen a Szabad Kezdeményezések Hálózata országgyűlési munkacsoportjának 1988. szeptemberi állásfoglalásából való, de a kifogásolt passzust – nyilván mások hasonló véleményére való tekintettel is – az előterjesztés már nem tartalmazta. Ugyanennek az állásfoglalásnak érdemes felidézni egy másik részletét is, amely szerint a tervezet indolatlanul tesz különbséget a társadalmi szervezetek között, amikor „nem elfogadható jogi feltételeket támasztva” kiköti, „hogy létrehozásukkor legalább ezer tag nyilvántartásba vételével fejezze ki alapítási szándékát,

szemben az egyesületekre előírt tíz fővel... A megkülönböztetés tervezetbeli formája gyakorlatilag megakadályozza, hogy a lakosság többségét kitevő nem nagyvárosi népesség önálló politikai, érdekvédelmi szervezetet, mozgalmat hozzon létre”. Miután a társadalmi vitában sokan mások is tiltakoztak a diszkriminatív módon magas alsó létszámhatár megszába ellen, a törvényjavaslat szövege már minden diszkrimináció nélkül a következőket tartalmazta: „A társadalmi szervezet alapításához az szükséges, hogy legalább tíz alapító tag a szervezet megalakulását kimondja, alapszabályát megállapítsa, ügyintéző és képviselő szerveit megválassza.” Emellett önálló fejezetként került a törvényjavaslatba további egyetlen paragrafus. Ennek szövege: „A társadalmi szervezetek szövetségeinek szervezetére és működésére, valamint nyilvántartásba vételére és jogképességére a társadalmi szervezetre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni.”

Mindez csupán jelzése annak, hogy már a betervezett törvényjavaslat sem az államhatalom eredeti szándéka szerint alakult. A hatalmi elitnek csupán annyit sikerült elérnie, hogy ez a javaslat a törvény alapján létrejövő pártok regisztrálására, gazdálkodására vonatkozó külön szabályokat egy majdani törvény hatáskörébe utalja. A parlamenti vitában erőteljes hangot kapott ugyan az a nézet, hogy az egyesülési jogról szóló törvény ne is tartalmazza a pártalapítás jogát, de az erre vonatkozó módosítási javaslat betervezője majdhogynem egyedül maradt. Pedig Puja Frigyes volt külügyminiszter indulatos felszólalásában az MSZMP főtitkáraára hivatkozott, aki akkortájt szögezte le, hogy a párt az egypártrendszer híve. A törvény nyomán viszont – hívta fel Puja Frigyes a jobbára MSZMP-tag országgyűlési képviselők figyelmét – „a kertek alatt belopakodik a többpártrendszer”, ami anarchiával fenyeget. Ezzel szemben a felszólalók túlnyomó többsége vélte úgy, hogy nem a többpártrendszer fenyeget anarchiával, hanem – mondta például Bödőné Rózsa Edit, Csongrád megyei képviselő, az MSZMP tagja – „sokkal inkább az egypártrendszer termeli napról napra ezt a veszélyt, minthogy az elmúlt negyven év alatt éppen az egypártrendszerből kialakult hatalmi túltengés felemésztette a társadalom pozitív erőit...” Summa-summárum, a törvényjavaslatban érintetlenül maradt az alábbi, a társadalmi vita alapján bővített passzus is: „Az egyesülési jog alapján a magán-személyek, a jogi személyek, valamint ezek jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetei – tevékenységük célja és az alapítóik szándéka szerint – politikai pártot, szakszervezetet, tömegmozgalmat, érdekképviseleti szervezetet, egyesületet vagy más – e törvény rendelkezéseivel nem ellentétes – szervezetet (a továbbiakban együtt: társadalmi szervezetet) hozhatnak létre és működtethetnek.”

A GYERMEK BÁBÁI

A születendő gyermek „bábái” kétségkívül a pártállam helyi vezetői közül kerültek ki, mivel a helyi önkormányzatok érdekszövetségének létrehozását előkészítő bizottságot 1989. február 10-én – kerek egy hónappal a parlamenti döntés után – az ebből a célból összejejt tanácselnökök alakították meg, alig negyvenen. Ez a tény azonban korántsem a TÖOSZ születésének legitimitását kérdőjelezi meg – ahogyan azt utóbb többen állították, s állítják néhányan ma is –, hanem annak bizonyítéka, hogy a nyolcvanas évek pártállami tanácsrendszerének helyi vezetői már nem feltétlenül voltak a központi hatalom hűbéresei. Nem tekinthető véletlennek ugyanis, hogy később, az első önkormányzati választáson a volt tanácselnökök tekintélyes hányada hiteles vezetőnek bizonyult, s polgármesterként folytathatta munkáját.

Az 1989 februárjában alakított előkészítő bizottság tagjai közül 1990-ben, majd 1994-ben is polgármesternek választották településük lakói Iglódi Istvánt, az adonyi nagyközségi tanács elnökét, továbbá Ott Józsefet, a kisteleki városi tanács elnökét, aki 1998-ban a megyei közgyűlés alelnöke lett (Ott József nyolc évig volt a TÖOSZ elnöke, ma a szövetség társelnöke). Az egykori előkészítők közül 1998-ban már a harmadik polgármesteri ciklusát kezdhette meg Apáti György, a csengeri nagyközségi közös tanács; Aranyi János, a szalkszentmártoni községi tanács; Bauer Károly, a szentgotthárdi városi tanács; Bereczk Gyula, a balatonszárszói nagyközségi közös tanács; Heimann Gyula, a jászkarajenői községi közös tanács; Szamosvölgyi Péter, a gyöngyöstarjáni községi tanács; Szilágyi Menyhért, a csorvási nagyközségi tanács; valamint Szirtes Lajos, a zalakarosi nagyközségi tanács akkori elnöke. Balsay István pedig – akinek Székesfehérvárott a polgármesteri címet sokan már tanácselnökkösködése idején, tehát az 1990-es polgármesterré választása előtt megelőlegezték – 1994-től országgyűlési képviselő, majd az 1998-ban alakult kormány Miniszterelnöki Hivatalának a településfejlesztésért felelős politikai államtitkára lett.

A többiek sem voltak valódi „pártkatonák”, fegyelmezett katonák semmiképpen, néme-lyikük még az országgyűlési választás előtt lemondott tanácselnöki tisztségéről, többségük nem indult a polgármesterválasztáson, az nem tudható tehát, hogy a települések lakói mennyire tekintették őket hiteles vezetőeknek.

A TÖOSZ könyvébe – a szövetség létrehozását célzó előkészítő bizottság megalakításával, a jelenléti ív aláírásával – mindenestre ők is maguk írták be a nevüket. Közülük felsőbb szerv képviselőjének – mert akkor még a megyei tanácsok valóban felsőbb szervek voltak – egyedül Pitti Zoltán, a Baranya megyei tanács elnöke tekinthető; Inzsel Ottó, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának tagja már kevésbé, hiszen a faluszövetséget szervező népfrontosok akkortájt már-már elszakították a feudalisztikus függőség szálait, s képviselőjük ezen a tanácskozáson inkább megfigyelőnek számított. Ott voltak még Angeli József, hatvani; Bálint Ferenc, szolnoki; Hegedüs György, leninvárosi; Kemény László, bányászvári; Kiss László, zirci; dr. Kovács László, miskolci; Maróthy Rezső, veszprémi; dr. Matolcsi Lajos, püspökkladányi; Négyesi Zoltán, tiszabői; Németh Elemér, mohácsi; Papp István, gödöllői; Papp János, kaposvári; Sárközy Géza, tatabányai; Simonics Pál, káldi; Szirbik Imre, szentesi;

Takács Lőrinc, gyulai; Tóth Sándor, pápai; Veér Miklós, keszthelyi; Verbag László, békési; Zagyvai Sándor, szécsényi tanácselnökök; dr. Fáy Ferencné, kecskeméti; Gollnhofer Sándor, soproni; dr. Keszler Gábor, dombóvári tanácselnök-helyettesek.

A szervező bizottság munkájába utólag kapcsolódtak be dr. Ács István, debreceni; Markó József, soproni; Nórántné dr. Hajós Klára, sellyei tanácselnökök.

A szervezők a dr. Verebélyi Imre által igazgatott Államigazgatási Szervezési Intézettől kértek és kaptak segítséget. Az előkészítő bizottság az épületben irodát bérelhetett, s térítés ellenében használhatta az intézet infrastruktúráját. Segített a bizottságnak néhány intézeti kutató, köztük dr. Köllner Ferenc, aki közreműködött a szervezésben, továbbá a létrehozandó szövetség alapszabály-tervezetének kidolgozásában.

A bizottság igyekezett valamennyi hazai település vezetőivel – a városi, a községi tanácsokkal és a társadalmi elöljáróságokkal – ismertetni az önkormányzati érdekszövetség létrehozásának lehetőségét, az erre irányuló elképzeléseket, egyúttal felbecsülte a helyi testületek csatlakozási hajlandóságát. Az előkészítők által fogalmazott, valamennyi helyi tanácsot csatlakozásra buzdító, az MTI-hez 1989. február 13-án eljuttatott felhívást – amelyet a bizottság elnökeként Ács István, Debrecen tanácselnöke írt alá – az országos napilapok közül csak a Magyar Hírlap, s nem teljes egészében közölte. Mindazonáltal egyetlen hét is elegendőnek bizonyult annak eldöntéséhez, hogy a megalakítandó szövetség alakuló ülésének időpontját érdemes – és szükséges – a lehető legkorábbra kitűzni.

Ez az időpont az 1989. esztendő márciusának 10. napja volt.

A GYERMEK SZÜLETÉSE

A vártnál több, összesen 172 helyi tanácsi tisztségviselő gyűlt össze ezen a napon az Államigazgatási Főiskolán, az alakuló ülés színhelyén, ahol a résztvevők a saját testületük fontosságának tudatában foglalhattak helyet. Az országban zajló felettebb gyors változások folytán ugyanis az önkormányzatiság megvalósításának célja reális céllá vált, az önkormányzatiság fogalma pedig szinte egyik napról a másikra betört a köztudatba... és a parlamentbe.

A legnagyobb és az ország lakossága által talán a leginkább érzékelt változás az volt, hogy többé már nem lehetett felülről vezérelni a történéseket. Az MSZMP elitje (amelynek Politikai Bizottságában a személyi összetétel csak valamivel később változott) ugyan még mindig a változások irányítójának hitte és hirdette, de ezáltal hiteltelessé tette magát, ezért saját tagsága többségének a bizalmát is elvesztette. És már kormányzat – a Németh-kabinet – sem bokázott neki.

A szövetkezés szándékával összegyűlt tanácsi tisztségviselőket köszöntő Verebélyi Imre ezért hívhatta fel a jelenlevők figyelmét egy új alkotmány szabályozási elveit tartalmazó koncepció néhány mondatára. Elsőként arra, hogy „a helyi önkormányzatok (községek és városok) jogállásukat tekintve egyenlőek”, hogy tehát a köztük lévő jogi különbségtétel várhatóan megszűnik, aztán arra is, hogy „az önkormányzatok önkormányzati érdekszövetésbe tömörülhetnek”, ami azonban csakis tőlük függ.

Az véletlen, hogy a TÖÖSZ születését megelőző napon, de az nem véletlen, hogy 1989. március 9-én az új alkotmány szabályozási elveit tartalmazó, a kormányzat által beterjesztett határozati javaslatot az Országgyűlés ellenszavazat és tartózkodás nélkül fogadta el. A határozathozatal megelőző vitában felszólaló országgyűlési képviselők már tudatában voltak annak, hogy nemsokára „leváltják” őket, s hogy a legközelebbi választás után pártvitáktól lesz hangos a Ház. Meglehet, a felszólalók többsége ezért érvelt a határozati javaslatban lehetőségként szerepeltetett kétkamarás parlament szükségessége volta ellen, viszont az önkormányzás jogának alaptörvénybe foglalandó garanciáinak szükségessége mellett.

Mindkét témakör megér egy kitérőt.

„Érzékelem – mondta vitázárójában dr. Kulcsár Kálmán igazságügy-miniszter –, hogy a főszoalók nagy többsége az egykamarából álló Országgyűlés mellett tette le a véleményét, talán hárman voltak összesen, akik a másik kamarát is elfogadták vagy helyesnek látták. Én mégis azt kérem tisztelettel, járuljon hozzá az Országgyűlés, hogy a második kamara alternatíváját is szerepeltethessük, és próbáljunk erről is véleményt szerezni, még több véleményt, mert az volt a benyomásom, hogy ezt a vitát itt a második kamara szerepének félreértése festette alá. Ez nem csodálatos, mert hiszen hosszú ideig valamennyien, akik itt ülünk, az egykamarás parlament kizárólagos demokratikus jellegét hallottuk, mondtuk, tanítottuk – akik ezt a feladatot látták el –, tehát a társadalom egészében az egykamarás parlament mint a demokráciának szükséges feltétele jelenik meg, és minden más megoldás olyannak tűnik, mintha az Országgyűlés... lehetőségeit korlátozná... Nagyon szeretném hangsúlyozni, hogy a kétkamarás Országgyűlés szervezeti megoldásában a leglényegesebb elem... a

biztosíték. Biztosíték, adott esetben a többségi véleménnyel szemben is, mert... a többség is lehet diktátor... A többséget szemben is védeni kell... azokat az érdekeket... amelyeket a többség nem tud mindig hordozni... nem is tud mindig felismerni, mert a többségnek nincs szükségképpen igaza... Századok óta kialakult politikai bölcsességnek tartom, hogy legyen egy olyan intézmény a parlament működésében, amely nem dönt... de lehetőséget kap arra, hogy érdekeket, ismereteket képviseljen, kifejezésre juttasson, megfontolásra készítse a törvényhozókat...” Az igazságügy-miniszter emellett túlságosan optimistának tartotta azt a vélekedést, ami szerint a majdani parlamentben, „a politikai küzdelmek színterén... a legracionálisabb megoldás válik majd döntéssé”. Azt nem mondta ugyan, hogy egy második kamara létrehozásával egyfajta civil, önkormányzati kontroll épülhetne be a törvényhozásba, de azt igen, hogy az önkormányzatokat okkal rögzítik a megosztott hatalom negyedik ágaként a határozati javaslatban beterjesztett szabályozási elvek. „Én nagyon örülök annak – fejtette ki –, hogy a vitában az önkormányzatok ilyen nagy szerepet kaptak... Magam is... nem véletlenül jelöltem meg a hatalommegosztás negyedik dimenziójaként az önkormányzatok létét. Ennek nemcsak tradíciói vannak Magyarországon, hanem tényleges mai jelentőségük is kibontakozott már. Hiszen a mai, sokszor korlátozott lehetőségekben is nagyon szép példáit látjuk az önkormányzatok működésének. Elsősorban... a helyi önkormányzatok... azok, amelyekben a demokrácia szerveződik, az emberek mindennapi érdekei itt koncentrálnak, itt hozzászólnak az emberek... hogy felelősséggel részt vegyenek saját ügyeik eldöntésében. Ezeknek minden biztosítékot meg kell adni, gazdasági, törvényi biztosítékot a tényleges működésükhöz, és az alkotmánynak itt a legmesszebbmenőkig el kell menni, hogy meghatározza ennek az önkormányzati rendszernek az alapelveit...”

A fentieket azért volt érdemes idézni, mert hozzásegítenek egy később megfogalmazott, a TÖOSZ születésével kapcsolatos állítás valóság tartalmának tisztázásához.

Az állítás az, hogy a TÖOSZ-t a már végöráit élő politikai hatalom teremtette. Ezt az állítást alátámasztani látszik, hogy 1989. március 10-én, a TÖOSZ alakuló ülésén az akkori kormány is képviselte magát.

A fentiekből azonban kiténik, hogy a végöráit élő politikai hatalom és Németh Miklós kormánya már nem azonosítható, s hogy ez a kormányzat az önkormányzatokat önálló hatalmi ágnak tételezve, éppenséggel a monolitikus hatalom megbontásához lelt támasztékre bennük. Akkor, amikor az MSZMP reformerei is legfeljebb a tanácsok önkormányzati jellegét kívánták erősíteni, a kormány azzal bízta meg a Belügyminisztérium felügyelete alá tartozó Államigazgatási Szervezési Intézetet, hogy dolgozzon ki egy, az önkormányzatiságnak a tanácsrendszerbe való integrálását szolgáló koncepciót. A tanácsok egyesült érdekérvényesítő szervezetét megteremtteni a politikai hatalom sohasem akarta, a kormányzat pedig... üdvözölte, amikor létrejött.

A Tanácsi Önkormányzatok Országos Szövetsége 1989. március 10-ei alakuló ülésén valóban részt vett a kormányzat képviselője (Ribling Ferenc, a Belügyminisztérium tanácsi főcsoportjának vezetője, aki a belügyminiszter és a belügyi tárca államtitkárának üdvözlését tolmácsolta a résztvevőknek), de csak a tanácskozás végén kért és kapott szót, amikor a szövet-

ség már megalakult. Az ő jegyzőkönyvben rögzített beszédében felfedezhető ugyan némely pártállami sztereotípiák, s akad olyan mondat is, amely a kormányzati szándék közvetítésének az új szervezettel szemben megfogalmazott igényére utal, de a beszéd egésze voltaképpen az addig elhangzottak tudomásulvétele és üdvözlése, annak tudniillik, hogy a megalakult szövetség az önkormányzati érdekek feltárására, egyeztetésére és azok képviselésére vállalkozik „a felsőbb érdekviszonyokban”. Szerinte „egyébként a vitában a véleményütközések nagyon jól alakultak...”, jelezvén: „ma már ez nem úgy megy, hogy leadnak egy központi intézkedést...”, sőt: „arra kell felkészülni, hogy nem a felsőbb szervek hoznak létre szervezeteket, hanem az igények hozzák létre őket”.

Lássuk, mi volt a tárgya a véleményütközéseknek (amelyek „nagyon jól alakultak”!)!

Abban nem volt véleménykülönbség, hogy az új szervezetre szükség van-e, avagy sem, s abban is egyetértettek a felszólalók, hogy a helyi tanácsoknak van szüksége rá, arról azonban parázs vita folyt, hogy mikor kell megalakítani.

Összesen hárman érveltek amellett, hogy a szövetség megalakítását el kell halasztani.

Nóránt Lászlóné dr. Hajós Klára, a sellyei nagyközségi közös tanács elnöke azt fejtette ki, hogy elsősorban az alkotmányozási folyamatban való részvétel miatt valóban „fontos sietni a szövetség megalakításával”, de, tette hozzá, „nem annyira fontos, hogy elsiessük”. „...ne a mai ülésen alakuljon meg a szövetség, hanem március végén”, mert „így mód nyílna kikérni a testületek véleményét”, a résztvevők „csak az alapszabály-tervezetet vitassák meg”, s válasszanak jelölőbizottságot. Mellesleg elmondta, hogy Baranyában már megkezdtek a helyi tanácsok szövetségének megalakítását, amelynek az alapszabály-tervezete is elkészült, amikor az országos szövetség alakításának kezdeményezéséről hozzájuk eljutott a hír. Ezért ő a Baranya megyei helyi önkormányzatok képviselőiben is javasolja-támogatja az országos önkormányzati szervezet létrehozását.

Balogh József, győri tanácselnök-helyettes kijelentette, hogy a szervezet létrehozása „tovább nem halasztható”, de nem tartotta helyesnek, hogy „az országos szövetséget a helyi önkormányzatok megkérdése nélkül” hoznák létre a résztvevők. „Az igaz”, fejtette, „hogy a tanácselnöknek jogában áll két tanácsülés között halaszthatatlan ügyben döntést hozni, de ez a kérdés nem tartozik ide”, s ezért „a jelenlevők ne belépési nyilatkozatot, hanem szándéknyilatkozatot tegyenek a szövetség létrehozására”, és „ideiglenes szervező bizottság alakuljon”.

Győrvári Márk, a szentlőrinci nagyközségi tanács elnöke azt mondta el, hogy ő maga a Minisztertanács mellett működő Tanács Kollégium tagjaként is lelkes híve a szövetség létrehozásának, mégis helyesebbnek tartja elhalasztani a megalakulást. „Nem értem az idő sürgető szavát akkor, amikor az alkotmányozásról beszélünk”, mondotta többek között, emeletet azt is felvetette, hogy nem kellene-e megvárni a tanácstag választásokat, amelyek „őszre várhatóak, de ezt csak sejtjük, nem fogalmazták meg egyértelműen, s ez egy furcsa állapot”. „Mert ha a sejtés beigazolódik, akkor más lesz a jogállás.” „Azon lehet vitatkozni” – mondta még –, „hogy a tanácsok önkormányzatok-e, vagy nem. Ha önkormányzatok, akkor véleményem szerint azon mindenképpen medítálni kellene, hogy az országos szövetség mikor hozható létre. Az a meglátásom, hogy a mai napon semmiképpen sem...”

A KEREKASZTAL TÁMASZTÉKA

A Tanácsi Önkormányzatok Országos Szövetsége 1989. július 5-én tartotta meg első rendes közgyűlését. Ezen Ács István, a TÖOSZ 1989. március 10-én megválasztott elnöke a szövetség nagyarányú gyarapodásáról tájékoztathatta az egy híján négyszáz szavazati jogú résztvevőt, a tagönkormányzatok több mint kétharmadának képviselőjét.

A nem egészen három hónapos szövetségnek az 1989. június 30-ai adatok szerint már 560 tagja volt.

Összesen 104 előljárárság, 254 község, 81 nagyközség, 108 város, 12 fővárosi kerület és a főváros képviselő-testülete döntött a belépés mellett. Ezek a testületek 6 millió 552 ezer 119 állampolgárt képviseltek. Részint 1 millió 18 ezer 231 községi, részint 3 millió 469 ezer 524 városi lakost, a 2 millió 64 ezer 364 budapesti lakos közül pedig a TÖOSZ-tag fővárosi kerületek 1 millió 79 ezer 311 lakóját két testület is.

Az 560 tagönkormányzat mellett további 203 település tanácselnöke jelezte a testülete belépési szándékát, őket tanácskozási joggal hívta meg a TÖOSZ a közgyűlésre. Meghívót kaptak továbbá azon tanácsi előljárárságok is, amelyek nem fogadták el a belépésre vonatkozó előterjesztést, az elnök szavai szerint vagy azért nem, mert nem ismerték fel a szövetségi tagság előnyeit, vagy azért nem, mert jobban a sajátjuknak vélték az akkor még csak szerveződő faluszövetséget. A 233 tanácskozási joggal meghívott települési képviselő közül 101 vett részt a közgyűlésen. A szavazati jogú résztvevőkkel együtt tehát 1989. július 5-én az Államigazgatási Főiskolán kereken ötszáz tanácsi tisztségviselő tanácskozott.

Nem lehetett rájuk nem odafigyelni.

Illetve... lehetett.

Az ország a nagyléptékű politikai változások idejét élte, folytak az úgynevezett kerekasztal-tárgyalások, ahol is az egyébként négyzögletes asztal egyik oldalán a málladozó politikai rendszert a már megosztott MSZMP hol ilyen, hol olyan irányzatának hívei képviselték, velük szemben, a frontvonal másik oldalán az egymástól is eltérő ellenzéki törekvések prominens képviselőit éppen az MSZMP-vel való szembenállás tömörítette alkalmi egységbe. Nos, ezt az asztalt próbálta meg jelenlétével háromszögesíteni (illetve az asztalnál harmadik félként megtúrt civil képviseleteknek nagyobb súlyt kölcsönözni) a több mint hatmillió lakos ellátását továbbra is felelőssége tudatában szervező, intézményeinek többségét zavartalanul működtető helyi tanácsok korántsem alkalmi szövetsége; ennél az asztalnál követelt helyet magának a TÖOSZ közgyűlése.

„Közhelynek hangzik, de ma nem az”, mondta a mintegy nyolc órát tartó tanácskozás sokadik felszólalójaként Fenyvesi Dezső, a főváros XIX. kerületének tanácselnöke: „sorsfordító időköt élünk. A kérdés az, hogy ennek a fölgyorsult folyamatnak a tanácsok elszenvedői, avagy az alakítói lesznek. Meggyőződésem, hogy szövetségünk azért jött létre, hogy alakítói legyünk ennek a sorsfordulónak. Szokták mondani, hogy tanácsok nélkül nincs helyi politika, ami igaz. Szövetségünk azért jött létre, hogy országos politika se lehessen tanácsok nélkül. Ebből logikusan következik, hogy ott kell legyünk, ahol a döntések születnek. Ma a fontos

döntések annál a kerekasztalnál születnek, amelynek a harmadik oldalán mi kérünk helyet. Elhangzott, hogy az ottani kényesen kialakított egyensúly a mi részvételünkkel felborulhat. Szerintem nem borulhat fel, mert a tanácsi munka a természeténél fogva koalíciós jellegű, hiszen a lakossági érdekek nem pártérdekek mentén csoportosíthatók...”

A nagynyarádi községi közös tanács elnöke, Hargitai János, kifejezetten időtakarékossgai okból mindössze két vitakérdésben kifejtendő álláspontjának indoklására korlátozta mondanóját. Az egyik ilyen vitapont volt az a szövetség elnöke által is kényesnek nevezett kérdés, hogy akarhat-e, s hogy mennyire akarhat a TÖOSZ a kerekasztal-tárgyalások résztvevője lenni. Ezzel, mondta Ács István, egyet lehet érteni, de nagy vitát rendezni róla nem lenne célszerű. „Ne tekintsük ezt annyira kényes kérdésnek”, vágta sutba a taktikai megfontolásokat a nagynyarádi tanácselnök, „merjünk nyomatékosan fogalmazni!”. Úgy vélte, hogy e tárgyalások résztvevőinek nincs olyan tömegbázisuk, mint a községekben a tanácsoknak, s ennek folytán a TÖOSZ-nak. Megemlítette, hogy a tömegtájékoztató eszközök ennek az ellenkezőjét sugallják, s „a tudósításokból nem tűnik ki egyértelműen”, hogy a politikai kerekasztal a községi politika nélkül összedőlne. Emlékeztette a résztvevőket Fenyvesi Dezső kijelentésére, ami szerint a helyi tanácsok nélkül nincs politika. „Én a falvak fejével gondolkodva azt mondom”, tette hozzá, „hogy a falvakban a tanács a politika! Azok a szervezetek, amelyek annál a bizonyos kerekasztalnál megjelennek, messze nem annyira politikaformáló tényezők”.

Nyilván volt túlzás ebben az érvelésben, de történeti tény, hogy a szerveződő politikai pártok képviselőit legelőbb a helyi tanácsok engedték a maguk tárgyalóasztalához ülni, mégpedig nemcsak a kevéssé pártosodó falvakban, hanem például Székesfehérváron is.

És az is történeti tény, hogy a Tanácsi Önkormányzatok Országos Szövetsége közgyűlési állásfoglalásának utolsó mondata bármilyen nyomatékkal nyilvánította ki a szövetségnek, mint érdekképviselői szervezetnek a csatlakozási szándékát a nemzeti kerekasztal harmadik oldalához, ehhez az asztalhoz sem az akkori politikai elit ilyen-olyan képviselői, sem e politikai elit leváltására törekvő, s csakis ebben egységes – majdani – politikusok nem engedték oda. (Itt megemlítendő, amiről majd lentebb esik szó: csaknem fél esztendő múltán a TÖOSZ elérte, hogy képviselője a Parlamentben tartott, úgynevezett nemzeti csúcstalálkozó 1989. december 9-ei vitanapján fejthesse ki a szövetségnek a parlamenti választásokkal, valamint a következő évi költségvetéssel kapcsolatos álláspontját, de ekkor ennek már nem volt foganatja.)

Az 1989. július 5-ei közgyűlésen több hozzászóló is kifejtette, hogy az általuk képviselt önkormányzatok nem elszenvedői, hanem alakítói akarnak lenni a politikának. És nem a távoli jövőben, hanem azonnal. Azért szövetkeztek egymással. Papp István, gödöllői tanácselnök, a közgyűlés levezető elnökeként már előljáróban erről beszélt. Meg arról, hogy „a magyar települések hatalmas változásokat élnek át napjainkban, amikor mind bizonytalanabb a politikai irányítás, s mindennapjainkat súlyos gazdasági, politikai válság terheli”. Elmondta, hogy sokan okkal szólnak a tanácsoknál valóban előforduló panamákról, korrupcióról, a hatalommal való visszaélésekről, de a több mint 1300 tanácsi önkormányzat lejáratos szakembergárdája a szűkülő források és a növekvő bizonytalanság ellenére a lakosság érdekében cse-

lepszik, eredményesen látja el feladatát, „védi a lakosság szolgáltatását”, miközben „a tanácsok sok-sok helyen mozgatói a gyökeres változásoknak...” Leszögezte, hogy a TÖOSZ-nak „be kell kapcsolódnia a törvényelőkészítő, -alkotó munkába, igényelni kell a felelősségteljes részvételt minden olyan fórumon, amelyen az állampolgárok helyzetéről döntenek, amelyen a magyar települések sorsát befolyásoló kérdés a vita tárgya”.

A közgyűlésen elhangzottakból következtetni lehet arra: a résztvevők legalábbis valószínűnek tartották, hogy szövetségük politikaformáló erejére is igényt tart a „nagypolitika”. Ezt a hitet megerősíthette bennük, amit a közgyűlésen a kormány képviselőjében – és alig-alig érzékeltetvén, hogy az MSZMP képviselőjében is – dr. Horváth István belügyminiszter felolvasott. Mivel a közgyűlés idején már nyilvánvaló volt, hogy az MSZMP vezetői voltaképpen rákényszerültek az ellenzékkel folytatott tárgyalásokra, akár arcátlanságnak is tetszhetett annak hangoztatása, miszerint az MSZMP és a kormány „kezdemenyezi az együttműködést minden más felelős politikai szervezettel és csoportosulással”. Az viszont biztatóan hangzott, hogy „mind a közvélemény, mind kormányzat nagy várakozással tekint a szövetség működése elé”, amely szövetség remélhetően „mielőbb teljes jogú partnerként bekapcsolódik... a magyar önkormányzati rendszer kialakításába”. A feltehetően szakértők által megírt belügyminiszteri beszédben őszintének hatott az a kérés, hogy a szövetség „kapcsolódjék be az új önkormányzati törvény előkészítésének munkálataiba”, s az az ígéret is, hogy „a szövetség képviselője helyet kap az ősz folyamán megalakítandó törvényelőkészítő bizottságban”. A belügyminiszter ugyanis a megalkotandó törvény szabályozási koncepciója kindulópontjaként említette, hogy „a modern jogállamiság csakis a demokratikusan megalakított, és megfelelő politikai-jogi-gazdasági garanciákkal működő tanácsönkormányzatokban lelheti meg tartópilléreit”. És azt is mondta, hogy „a helyi autonómiákban a szabadon szerveződő helyi erőк bizonyos korlátai, ellensúlypontjai is lehetnek a központosítás esetleges túlzásainak”.

Tíz év távlatából visszatekintve van magyarázata annak, hogy 1989 nyarán a lakóhelyi önkormányzatiság megalósítását a zászlajára tűző szervezet miért nem válhatott politikaformáló erővé mégsem, hogy képviselőjét a nemzeti kerekasztalhoz miért nem engedték oda.

Az egyszerű magyarázat az, hogy a kerekasztalnál ülők a korlátlan cselekvés jogáról alku-doztak. A frontvonal egyik oldalán e jog birtokosai minél többet szerettek volna belőle megtartani, a másikon pedig e jog egészére tartottak igényt. Ennek az asztaltársaságnak nem volt érdeke olyan tárgyaló felet fogadni maguk közé, amelyik maga cselekedvén a pusztá létével is korlátozza az alku tárgyát.

De vajon a miért nem próbálták meg legalább a saját céljaikra felhasználni egykori hűbéreseiket az MSZMP frontemberei? Hiszen az MSZMP 1989 nyarán a megosztottsága ellenére is meghatározó politikai erő volt, ha akarja, az ellenzék nem tudta volna megakadályozni abban, hogy a helyi önkormányzatok érdekképviseletére létrejött országos szervezettel erősítse a maga arcvonalát.

MEGKÍSÉRLENI A LEHETETLENT!

„Legyetek realisták, kísérjétek meg a lehetetlent!”

A közgyűlésen az 1968-as párizsi diáklázadásnak ezt a jelmondatát idézte Preininger Ferenc, Kőszeg város tanácselnöke, mert „csaknemhogy lehetetlen”-nek tartotta annak megvalósítását, amire a TÖOSZ vállalkozott. A vállalkozás sikeréhez legyőzendő akadályok között említette a hierarchikus rendszer egészét, benne a megyei önkormányzások kivételezett szerepét, a kijárásos pénzszerzési gyakorlat országos uralmát, a helyi önkormányzás külső és belső korlátait. Úgy vélte, hogy a lehetetlen feladat teljesítéséhez el kell szakadni a gondok megoldására egyébként is alkalmatlan politikai jelszavaktól, s a megoldandó gondok felsorakoztatása helyett egységes szövetségként kell kezdeményezni az önkormányzás működési feltételeinek megteremtését.

Egyfajta, a válsághelyzet érzékeléséből fakadó belső korlátnak tulajdonította Tóth András, a galgamácsai községi közös tanács elnöke – a március 10-ei megalakulást kimondó alapítók tagok képviselőinek egyike –, hogy az egy szövetséghez tartozás gondolata nem aratott osztatlan sikert valamennyi helyi tanácstestületben. A hezitálók szerint nem láttak biztosítékot arra, hogy a létrejövő új szervezet nem a régi séma szerint működik majd, hiszen a tanácsi tisztségviselők a régi szervezeti keretek között élnek mindennapjaikat, ami hathat a szövetség munkájára. „Nekünk, akik itt vagyunk – mondta – sikerült ezt a testületi bizalmatlanságot eloszlatni, de azon kell lennünk, hogy a szövetség bizonyítsa a kivülmaradottaknak: olyan szervezet született, amelyben minden tanácstestület közvetlenül érzékelheti az ugyanahhoz a szervezethez való tartozás előnyeit, hogy tehát a szövetség tevékenysége eredményeként a maga működési feltételei javulnak.” Az egyazon célért tevékenykedő egységes szervezet kialakításához szükségesnek tartotta, hogy az alakuló faluszövetséggel, valamint a Magyar Vidék Társasággal a kapcsolatfelvételt a TÖOSZ kezdeményezze.

A képviselők és a képviseltek esetleges eltávolodásának veszélyére hívta fel a résztvevők figyelmét Pakainé, dr. Szabó Éva, egy másik alapító, Szarvas város tanácsának elnöke. „Mi magunk is képviselők vagyunk – mondta – egy közösséget, önkormányzatot képviselünk, az általunk ma megválasztandó tisztségviselőknek pedig az itt képviselt önkormányzatok mind-egyikét kell képviselniük.” Követelményként fogalmazta meg, hogy a szövetség tevékenysége teljes egészében nyitott legyen, azaz, hogy a megválasztandó vezetők az alapszabálynak megfelelően minden tag véleményére igényt tartsanak, hogy a legkisebb önkormányzat véleménye is alakíthassa a döntéseket. „Nem szabad – hangsúlyozta –, hogy szervezetünk a tisztségviselők országos konferenciájává alakuljon!”

A felszólaló résztvevők nem mindegyike osztotta azt a nézetet, hogy a TÖOSZ a kistelepüléseknek is megfelelő érdekképviseleti szervezete lehet. Papp István, Mázaszászvár Nagyközségi Közös Tanácsának kárászi elöljárója úgy vélte, hogy a székhely községek képvisellete a TÖOSZ vezetésében erőteljesebbnek ígérkezik, mint a hozzájuk tartozó, de általuk nem megfelelően ellátott kistelepüléseké.

Dobosi Sándor, a Románd Községi Közös Tanács elnöke a hátrányos helyzetű kisközségek felzárkóztatásának célként való megfogalmazását hiányolta az állásfoglalás-tervezetből.

Kovács Sándorné, a sásdi nagyközségi tanács végrehajtó-bizottságának titkára a kézhez kapott dokumentumok alapján eredetileg a kételkedők közé sorolta magát, akik úgy vélték, hogy a Magyar Urbanisztikai Társaság a városokat mentette át az önkormányzati szövetségbe, de a közgyűlésen már arról győzködte a baranyai faluszövetség jelenlévő képviselőit, hogy a belépési nyilatkozatot írják alá, s a TÖOSZ-tagságot a maguk testületével mielőbb szavaztassák meg.

A kételkedők között, mitagadás, olyan is akadt, aki az új szervezet értelmét vonta kétségbe, kijelentvén, hogy a népi demokrácia szükségtelenné teszi a tanácsok szövetségét, hiszen nincs ki vagy mi ellen szövetkezni, mert a kormányzatnak és az egyéneket is képviselő tanácsoknak eltérő érdeke nem lehet. Az illető tisztségviselő – aki a fonyódi tanácstestületet képviselte – neve felejthető. Hosszúra nyújtott felszólalásába bele-beletapsoltak a többiek, amikor „a helyes út követése”, illetve „az alulról jövő kezdeményezés jelentkezése elvárásai” összeegyeztetésének nehézségeit esetelte, s tiltakozó tappsal hagytták abba vele a mondandóját, amikor azt kezdte fejtegetni, hogy az előljáráóságok, a községek és a városok képviselői később nem fognak olyan békésen megférni egymás mellett, mint a közgyűlésen.

Bodor Sándor, egy borsodi kistelepeülés, Hejőpapi előljárója azt mondta el, hogy miután az előljáráósági ülésen a maga testülete a szövetségi tagság mellett döntött, a székhely község testülete ezt nem tette meg, mert szerintük felesleges szaporítani az érdekképviselések számát, a tanácsoknak megvan az a szerve, ahová fordulhatnak. Úgy vélte, hogy ez nem igaz. Megemlítette, hogy a legutóbbi választás óta hiába van lehetőség a kiválásra, az önálló gazdálkodás tárgyi, személyi, anyagi feltételei nincsenek meg, s az eltelt öt év alatt az előljáráóknak arra sem volt módjuk, hogy az éves költségvetés tárgyalásakor a megyei tanácshoz bejussanak. Beszélt a helyi fiatalokról, akik, bízván az ígéretekben, építkezésbe kezdtek, ám akik arról hallván, hogy a kölcsönök kamatát visszamenőleg megemelik, ismét nem bíznak semmiben, az elvándorlás megindul megint, ez pedig a városok gondjait fogja gyarapítani. A közös érdekszövetség szükségessége mellett érvelve javasolta, hogy az elnökségnek előljáráó-tagja is legyen.

Schmidt Ferenc, a móri városi tanács képviselőjében jelentette be, hogy a testület az alapszabályt megismerve elsősorban azért döntött a belépésről, mert míg a helyi tanácsok az alvatvalói szerepkörből együtt esetleg kitörhetnek, külön-külön ezt nem tudják megtenni. Ehhez – tette hozzá – „törvényben volna szükséges rögzíteni, hogy a jogalkotók az önkormányzati szövetséggel döntés előtt egyeztessenek, s az egyeztetési kötelezettséget ki kell terjeszteni a nem jogszabálynak minősülő normatív előírásokra is.”

Kemény László, a bányogyszovátai községi közös tanács elnöke elégtelennek ítélte, ahogyan a sztálini közigazgatást a legutóbbi évtizedekben a helyi tanácsok megkérdése nélkül módosították, a helyi érdekek és a közigazgatásban dolgozók képviseletére egy-két kivétellel alkalmatlanoknak minősítette a megyei tanácsok elnökeit (egy kiskirályt meg is nevezett közülük), akik a Belügyminisztériumtól kapják a fizetésüket. A hierarchia lebontásában a

közigazgatásban dolgozók érdekérvényesítéséért is szükségesnek tartotta az új, egységes szövetség közreműködését, hevesen bírálva a szakszervezetet, kijelentvén, hogy „amikor Esze Tamás a tarpai jobbágyaival szétkergette a hivatalt, külön szervezetet kergetett szét”.

Dr. Baja Ferenc, a nyíregyházi városi tanács elnökhelyettese ezzel szemben a szakszervezettel és minden más, a szövetségi érdekérvényesítést segíteni képes szervezettel való együttműködést indítványozott, kifejtvén, hogy a szövetségnek csakis akkor van létjogosultsága, ha az állampolgárok érdekében cselekszik, mert sem az apparátusok, sem a függetlenné vált tanácstestületek érdekvédelme nem legitimálhatja. Úgy vélte, hogy a közös álláspontot a szövetségen belül lefolytatandó tisztázó vitákban kell kialakítani, másképp a szövetség az érdekképviselőben egységes nem lehet, a tagjai kijátszhatók lesznek egymással szemben, s alapvető érdekvédelmi feladatát így nem teljesítheti.

Szilágyi Menyhért, a csorvási nagyközségi tanács elnöke, a szövetség elnökségeként funkcionáló előkészítő bizottság tagjaként azt hangsúlyozta, hogy az elfogadott alapszabály a szövetség demokratikus építkezésének és működésének biztosítója, mert egyenértékűvé tette a főváros, a fővárosi kerület, a nagyváros, a kisváros, a község és az előljáróság képviselőinek szavazatát. Szorgalmazta, hogy a közgyűlés foglaljon állást: nem csupán véleményezőként, hanem kezdeményezőként kíván részt venni a jogszabályok előkészítésében. „Olyan szövetséget akarunk – mondta –, amely valós, törvényileg garantált gazdasági alapokon működő önkormányzatokért küzd, amely szövetség az általa képviselt nagyszámú lakosság érdekében támogat minden, az önkormányzatok érdekét szolgáló kezdeményezést, függetlenül attól, hogy kinek a kezdeményezése. Olyan szövetséget szeretnénk, amely azonosul az önkormányzatokkal, egyenlőnek tekinti a tagjait, lehetőséget nyújt az egyenlő jogok gyakorlására, s föl vállalja minden település érdekeinek képviseletét.”

Zachar Kázmér, a nézsai községi közös tanács elnöke azt mondta el, hogy a testület vita után döntött a belépésről. A vita tárgya az volt, hogy a Hazafias Népfront által szerveződő faluszövetség tagjai legyenek-e, avagy a nemcsak a falvakat tömörítő önkormányzati szövetségé. Azért döntöttek az utóbbi mellett, mert az együttes fellépés a testület szerint jobb érdekérvényesítési lehetőséget ígért a fogyó népességű kistelepüléseknek is. Javasolta, hogy a szövetség tiltakozzon a lakásépítési kölcsönök kamatainak emelése ellen, továbbá, hogy a tanácsi ellátási felelősségi kör pénzeszközökkel alátámasztott egyértelmű megállapítását követelje.

A síófoki városi tanács képviseletében dr. Filiszár Tibor, a végrehajtó-bizottság titkára a valós érdekviszonyok szerinti tagozatok létrehozásának fontosságát hangsúlyozta, kifejtvén, hogy a Balaton-parti tanácsok speciális érdekeinek képviseletére szövetkezni akarók nem lépének, illetve nem léptek volna be az országos önkormányzati szövetségbe, ha annak alapszabálya a speciális érdekek képviseletét nem rögzítené.

Hargitai János, a nagygyárádi községi közös tanács elnöke felvetette, hogy a TÖOSZ-on belül később kialakítandó városi és községi tagozat esetleg olyasfajta jogosítványokkal rendelkezzen, mint egy kétkamarás parlament első és második kamarája. Azt mindenképpen szükségesnek tartotta, hogy az egyes tagozatok szerepét, azt tehát, hogy egymással bírkózza

a szövetségen belül miképpen alakíthatják ki a közös álláspontot, a szervezeti és működési szabályzat rögzítése.

A vitát összefoglaló Ács István – a szavazási procedúra előtt – többek között arra hívta fel a résztvevők figyelmét, hogy a szövetség az állásfoglalásban meghatározandó célok elérésére törekedve nem feltétlenül lesz sikeres, s ámtítás volna azt állítani, hogy az út, amelyre lépett, eredményekkel lesz kikövezeve. Utalt Németh Miklós miniszterelnöknek a közgyűléshez címzett levelére, ami semmi mást nem ígért, mint hogy az önkormányzatok érdekvédelmi szövetsége kifejtheti, s igyekezhethet megvédeni az álláspontját a kormányzat korrekt partnereként, esetenként a kormányzattal szemben. A TÖOSZ elnöke úgy vélte: a közgyűlésnek olyan célokat kell rögzítenie, amelyek nyilvánvalóvá teszik, hogy a szövetség a legkevésbé sem segédszerve a kormánynak, s nem is valamiféle konzervatív társaság, hanem a lakossági érdeket érvényesíteni szándékozó olyan szervezet, amely érti az idők szavát.

A történelemben nincsen volna.

Utólag megállapítható: az már a kerekasztalnál eldőlt – és az önkormányzati érdekképviselő részvétele nélkül dőlt el –, hogy az MSZMP-elit uralmát egy parlamentárisan szabályozott, azaz jogilag igazolt elituralom váltja fel, amelyben az újraosztható állami vagyont felülről privatizálják, s e vagyomból új, meg új ismét csak feudális függőségbe vont klientúrák részesehetnek majd újra meg újra, a vagyon létrehozói kárára és általuk ellenőrizetlenül.

A Tanácsi Önkormányzatok Országos Szövetsége 1989. július 5-ei közgyűlési állásfoglalásában megfogalmazott célok közül a legalapvetőbb – hogy tudniillik „az államszocializmus a közösségi tulajdon meghatározó szerepén alapuló demokratikus társadalommá alakuljon át” – nem vált valóra. A célok egy része azonban – noha elérésük lehetetlennek látszott – teljesült, egy másik része pedig tartós, ma is vállalható célnak bizonyult.

AZ ELSŐ TISZTSÉGVISELŐK

A Tanácsi Önkormányzatok Országos Szövetsége 1989. június 5-ei közgyűlése – a március 10-én elfogadott, de a közgyűlés igényei szerint június 5-én kiegészített alapszabály rendelkezései szerint – megválasztotta a szervezet elnökét, két társelnökét, szakbizottsági elnökeit, az elnökség többi tagját, a szakbizottságok tagjait, a felügyelő bizottság elnökét és tagjait, valamint kinevezte a szövetség főtitkárát, aki egyúttal az elnökségnek is tagja lett.

A március 10-én megválasztott jelölő bizottság az alakuló közgyűlés óta folyamatosan „szerezte be” az egyes megyék településeiről a személyekre szóló javaslatokat, de csak a június 5-ei közgyűlésen fejezte be a munkáját, mert a jelölésnél csakis azokat vehette figyelembe, akiknek a testülete megszavazta a belépést, s szövetségi képviselőjének a tisztségviselőnek javasolt személyt jelentette be. A jelölő bizottság a jelölésnél arra törekedett, hogy lehetőleg valamennyi megyéből minden településtípus helyi testülete képviselve legyen, ám elsősorban azok nevét terjesztették a közgyűlés elé, akik a szervezőmunkában, s az előkészítő megbeszéléseken rendszeresen részt vettek, lehetővé téve, hogy határozatképtelenség miatt egyetlen tervezett megbeszélés se maradjon el. A szakbizottsági vezetőknek javasoltak jelölésénél szempont volt még, hogy az általuk képviselt település térségében milyen háttérintézmény, illetőleg szakembergárda segítségét vehetik igénybe munkájukhoz.

A közgyűlés – amelynek 399 szavazati jogú résztvevője közül 389 volt jelen a szavazáskor – előbb a TÖOSZ elnökét erősítette meg tisztségében, majd külön-külön, személy szerint választotta meg a szövetség többi tisztségviselőjét. Megemlítendő, hogy közülük a legkevésbé támogatott személy is 369 igen, 9 nem szavazattal, 11 tartózkodás mellett lett a szövetség választott vezetője.

A TÖOSZ elnöke dr. Ács István, Debrecen megyei város tanácselnöke, két társelnöke dr. Péntes János, Budapest főváros tanácselnökhelyettese és Szirtes Lajos, Zalakaros nagyközség tanácselnöke lett.

Az elnökség tagjai lettek még a választott bizottsági elnökök: a gazdálkodási bizottságé dr. Kovács László, Miskolc megyei város tanácselnöke; a társadalompolitikai bizottságé Fenyvesi Dezső, Budapest XIX. kerületének tanácselnöke; a településpolitikai bizottságé Papp István, Gödöllő város tanácselnöke; a jogi és igazgatási bizottságé Nóránt Lászlóné, dr. Hajós Klára, Sellye nagyközség tanácselnöke; a szolgáltatásszervező bizottságé Maróthy Rezső, Veszprém város tanácselnöke személyében. Az elnökségbe választott további tagok közül a megyei városokat dr. Fáy Ferencné, Kecskemét tanácselnök-helyettese; a városokat Papp János, Kaposvár tanácselnöke; a nagyközségeket Szilágyi Menyhért, Csorvás tanácselnöke; a községeket Simonics Pál, Káld tanácselnöke; az előljáráásokat Németh Béláné, Répcevis előljáráója képviselte; a többi megye települési tagönkormányzatait pedig Orosz Károly, Enying nagyközség; Járdán József, Kisköre nagyközség; Sztankovics Ferenc, Lábatlan nagyközség; Aranyos Ferenc, Mátraterenye nagyközség; Király Sándor, Tiszalök nagyközség; Márton István, Kaposszekcső község; Ott József, Kistelek város tanácselnöke. (A tisztségéről nem sokkal később lemondó Papp István, gödöllői tanácselnök helyett az elnökség a tisz-

tújtó közgyűlésig Angeli Józsefet, Hatvan város tanácselnökét bízta meg a településpolitikai bizottság vezetésével.)

A felügyelő bizottság elnöke Bálint Ferenc, Szolnok város tanácselnöke lett, a tagjai pedig Kiss László, Zirc város; Tóth András, Galgamácsa község; C. Becker Judit, Salgótarján város; dr. Katona Gyula, Nyíracád község; Kemény László, Bányaváros község tanácselnökei lettek, s tagja lett Mieszner József, Héreg elöljárója is. (A tanácselnökségéről utóbb lemondó Bálint Ferenc helyett – az elnökség ideiglenes megbízásából – Tóth András, galgamácsai tanácselnök látta el a közgyűlés a bizottság elnöki teendőit.)

A dr. Kovács László által vezetett tanácsai gazdálkodási bizottság tagjai lettek: Ákos Zsuzsa, a fővárosi XII. kerület; dr. Szini István, Szentendre város; Csabai Lászlóné, Nyíregyháza megyei város; Szamosvölgyi Péter, Gyöngyöstarján község; Arany János, Szalkszentmárton község; Oláhné Surányi Ágnes, Velence nagyközség; Majer Józsefné, Pannonhalma nagyközség; Zagyvai Sándor, Szécsény város, Úr Attiláné, Hajdúszoboszló város; Ott József, Kistelek város; Sándor Antal, Orosháza város; Lévai József, Magyaregregy község; Bauer Károly, Szentgotthárd város; dr. Németh Zoltán, Pápa város; Halla Zoltán, Jászalsószentgyörgy község; Szilák Mihály, Tolna város; Horváth Ottó, Zalabaksa község; Hegedűs György, Leninváros tanácselnökei; továbbá Gróf Jánosné, Bálolná és Horváth Gyula, Ordacsehi elöljárói.

A Fenyvesi Dezső által vezetett társadalompolitikai bizottság tagjai lettek: Balsay István, Székesfehérvár megyei város; dr. Dollenstein István, a fővárosi XI. kerület; Tóth László, Kisvárdai város; Fodor István, Nemesvámos község; dr. Csonka István, Szeged megyei város; Hargitai János, Nagynyárad község; Nánássy Miklós, Tiszalúc község; Veér Miklós, Keszthely város; Égető Árpád, Csengőd nagyközség; Szabó József, Boglárlelle város; Korcsmáros Sándor, Nádudvar város; Szabó János, Kőtelek község; Szabó József, Simaság község; Papp Ferenc, Csolnok község; Lénárt János, Diósjenő község; Szalma Gáborné, Ócsény község tanácselnökei; továbbá Erdei László, Tinnye elöljárója; dr. Szigeti Zoltán, Gyula város; Gollnhoffer Sándor, Sopron város tanácselnök-helyettesei; Sztányi Péterné, Boldog község tanácsának vb-titkára.

A Papp István által vezetett településpolitikai bizottság tagjai lettek: Jakli Péter, Paks város; Szelekovszky István, Kunhegyes város; Sárközy Géza, Tatabánya város; Hudák Győző, Berettyóújfalu város; Herkely Győző, Mezőkövesd város; Schwarcz Béla, Ajka város; Angeli József, Hatvan város; Preininger Ferenc, Kőszeg város; Molnár József, Csongrád város; Iglódi István, Adony nagyközség; Bereczk Gyula, Balatonszárszó nagyközség; Aranyos Ferenc, Mátraterenye nagyközség; Csillity Antal, Pacsa nagyközség; Fábri István, Gádosor nagyközség; Zágon Bertalan, a fővárosi I. kerületének tanácselnökei; Bodor Sándor, Hejőpapi elöljárója; dr. Fáy Ferencné, Kecskemét megyei város; Makai József, Mosonmagyaróvár város tanácselnök-helyettesei; Bíró András, Nagyecsed nagyközség, Kovács Sándorné, Sásd nagyközség tanácsának vb-titkára.

A Nórántné, dr. Hajós Klára által vezetett jogi és igazgatási bizottság tagjai lettek: dr. Csiha Judit, a fővárosi VII. kerülete; Czakó Sándorné, Kenderes nagyközség; dr. Bozori

Endre, Kisbér város; Héring Istvánné, Rátka község; Bednárné Kiss Ildikó, Bácsalmás város; Csizmadia Sándorné dr., Hódmezővásárhely város; dr. Nagy András, Kapuvár város; Lőr László, Ceglédbercel község; Kozma János, Zalalövő nagyközség; dr. Simon János, Madocsa község; Bauer Mihály, Alap község; Nógrádi László, Érsekvadkert község; Rényi János, Szakoly község tanácselnökei; Balogh János, Csipkerek elöljárója; dr. Gyula Zoltán, Eger város; dr. Filiszár Tibor, Siófok város; dr. Molnár László, Püspökladány város; dr. Daróczi Mária, Békés város tanácsainak vb-titkárai; dr. Hajba Csaba, Balatonfüred város tanácsi hivatalának osztályvezetője.

A Maróthy Rezső által vezetett szolgáltatást szervező bizottság tagjai lettek: dr. Molnár Antal, a főváros X. kerülete; Deák László, Rátót község; Bukó Józsefné, Komárom város; Szirbik Imre, Szentés város; Magda Gábor, Szerencs város; Heimann Gyula, Jászkarajenő község; Lóránt József, Rédcics község; Kiss Géza, Hajdúsámson nagyközség; Mészáros Antal, Gárdonyi város; Papp Tibor, Dévaványa nagyközség; Bana György, Baja város; Pilsits Mária, Kópháza község; Mátis István, Bükkösd község; Bognár Jenő, Bátaszék nagyközség; Tajti Tibor, Cered község tanácselnökei; Pintér Lajos, Magyaratád; Imre Györgyné, Szamoskér elöljárói; Kis József, Gyöngyös város tanácselnök-helyettese; dr. Mihályi István, Jászberény város tanácsának vb-titkára.

A TÖOSZ alapszabályának megfelelően a közgyűlés nevezte ki a szövetség főtitkárának – s ezáltal az elnökség tagjává is tette – dr. Köllner Ferencet, aki hatódmagával pályázta meg a főtitkári állást. A hat pályázat közül kettőt tartott a jelölő bizottság alkalmasnak arra, hogy – jogász végzettségű, a tanácsi közigazgatásban gyakorlati tapasztalatokra szert tett, az Államigazgatási Főiskolán oktató – benyújtóik egyike az állást betölthesse. Kettejük közül a bizottság első helyen Köllner Ferenc kinevezését ajánlotta a közgyűlésnek, főképpen kutatói-szakmai felkészültsége okán, míg a második helyen ajánlani szánt pályázóról – aki a Minisztertanács Tanácsi Hivatala főosztályvezetőjeként a sorolást kifogásolva visszavonta a pályázatát és nem járult hozzá a neve közléséhez – a jelölő bizottság elnöke egy kérdésre válaszolva annyit mondhatott, hogy inkább politikai felkészültségű.

Köllner Ferenc a közgyűlésnek személyesen is bemutatkozott, s burkoltan bár, de félreérthetetlenül a jelenlevők tudomására hozta, hogy szerinte a döntésképeséget veszélyeztető arányban bővítették a bizottságok létszámát.

Bemutató beszédében olyan apparátus létrehozására tett ígéretet, amely munkájával döntéshelyzetbe hozza a választott tisztségviselőket, s a döntések előkészítése révén olyan érdekvédelmi tevékenység gyakorlásához nyújt segítséget, amely nem csupán a bekövetkezett érdeksérelem orvoslására, hanem az érdeksértésekre vezető szándékos vagy szándéktalan törekvések elhárítására irányul.

A főtitkárjelölt – egy, a szavazástól tartózkodó résztvevő kivételével – valamennyi jelenlevő voksát megkapta.

A SZERVEZET EREJE

Száz év múlva talán nem, de alig több mint egy évtized távlatából történelmietlennek tekinthető az első és máig legnagyobb országos önkormányzati szövetségnek az a célja, hogy a valóban közösségi tulajdon a kiépítendő – éppen a tulajdonosok közösségeik által korlátozott – piacgazdaság meghatározó tulajdoni formája legyen. Azért nem volt ez reális cél 1989-ben a súlyosan eladósodott Magyarországon, mert nemcsak a hatalomra törő szabadelvű és konzervatív „rendszerlátó” erők Ígéretk megváltásként – a fejlett nyugati demokráciákban honos, azokéhoz hasonlítható; illetőleg sajátosan magyar, egyfajta keresztény eszmeiséget hordozó – kapitalizmust a rendszerből kiábrándult tömegeknek, hanem mert még a politikai hatalom válságlátó gyakorlóinak is a magántulajdon restaurációját diktálta a szükség. Mindazonáltal az önkormányzatiság megvalósítására, a politikai hatalom megosztására törekvő szövetség érdekérvényesítő tevékenységének talán a legnagyobb eredménye, hogy a köztulajdon és a magántulajdon egyenrangúságának alkotmány-szintű kodifikálásában része volt, szerepe lehetett, s hogy erre az alkotmányos szabályra hivatkozva még az 1990-es országgyűlési választások előtt képes volt megakadályozni az önkormányzatok gazdasági önállóságát jóvátehetetlenül korlátozó törvények megszületését. Ez annak ismeretében is igaz, hogy a tulajdon egyenrangúságának alkotmányos szabályát mind a törvényhozó, mind a végrehajtó hatalom – ciklusonként alig változó elszántsággal – rendre a köztulajdon kárára sértette meg, mert a sérelmek egy részét a bírói hatalom azóta orvosolta, egy másik részét pedig orvosolhatja ez után.

Bizonyára nemcsak a Tanácsi Önkormányzatok Országos Szövetségének tagjai szerették volna, hogy lakóhelyüknek – az aprófalvaktól a nagyvárosokig – a társadalmi munkamegosztásban is elvitathatatlan helye legyen, s hogy az ott élők a maguk közös tulajdonával gazdálkodva szervezzék meg az életüket, s magukét és magukat gyarapítva – a településüket és az országot gazdagítva – termeljék újra a munkaerejüket. De mert olyan közóhaj volt ez, ami a tulajdon és a munka elválasztottságának szocialistának nevezett (egy)pártállami birodalomban nem válhatott valóra, a szövetkező tanácsoknak – és elöljáróságoknak – és legkevesebb okuk ezt az elválasztottságot a születőben lévő, több párt által uralt parlamenti demokráciában is fenntartani. Azért szövetkeztek egymással, mert átlátták, hogy a települések lakóinak alapvető érdekeit együtt – alapszabályban rögzítve a települések egyenrangúságát és a demokratikus együttműködés más feltételeit – több esélyük van érvényesíteni, mint külön-külön. És nem öncélúan törekedtek a hatalom megosztására, hanem azért, hogy önálló hatalmi ágként a mindenkori törvényhozó és végrehajtó hatalmat a velük való egyeztetésre, annak elmaradása esetén pedig – maguk is önálló jogi személyként – a bírói hatalmat megsértett jogaik orvosolására készíthessék. Ennek a ma is tartó folyamatnak már a legelején felismerhető volt a TÖOSZ létrehozóinak legfőbb szándéka; az, hogy a helyi közösségek önszerveződésének, önállóságának és önkormányzati működésének a köztulajdon sérthetlenségén alapuló gazdasági feltételeit segítsenek megteremteni.

A köztulajdonnak nevezett helyi vagyontárgyak tulajdonlási szándékának, illetve e szándék leplezetlenségének bizonyosan volt szerepe abban, hogy a TÖOSZ érdekérvényesítési törekvése a tagok által vártnál nagyobb ellenállásba ütközött. Meglehet, hogy kevésbé nyíltan – a nyilvánosságot kerülve, a TÖOSZ vezetőinek személyes ismeretségei, egy elfeledett fogalommal élve: az összeköttetései révén, suba alatti megyezésekre törekedve – jobb eredményt érhetett volna el. A TÖOSZ azonban éppen az ilyesfajta módszerek, az egész kijárásos rendszer tagadásaként jött létre, s ezért a tevékenységét a kezdet kezdetétől a nyilvánosság jellemezte. Korát megelőzően elsősorban önmaga működését igyekezett demokratikusan megszervezni, s a maga által kialakított demokratikus játékszabályok betartásának a nyilvánosság vállalása éppúgy része volt, mint az információcsere, vagy mint a tagság véleményét megszondázó, szakmailag alapos döntéselőkészítés. Ennek a rendkívül munkaigényes – mondhatni: macerás – módszernek azonban volt (és van) egy olyan előnye, ami kezdettől fogva idegesítte a TÖOSZ tárgyalópartnereit, hogy tudniillik a szövetség képviselője a legkülönfélébb témákban mindmáig a TÖOSZ döntéshozó szerveinek testületi álláspontját tolmácsolhatja, arra hivatkozhat.

Ezzel az akkor még szokatlan gyakorlattal legelőbb a Németh-kormány szembesült, amikor Ács István, a TÖOSZ elnöke 1989. szeptember 8-án a Belügyminisztériumban folytatott első egyeztető tárgyalás alkalmával a szövetség közgyűlésén megfogalmazott igényeként jelentette be, hogy „a több mint 600 tagot számláló TÖOSZ részt kíván venni az önkormányzatok érdekeit érintő egész jogalkotási folyamatban”. Németh Miklós miniszterelnök pedig szeptember 20-án kapta meg azt a levelet, amelyben a TÖOSZ – a maga szervezetének 1989. szeptemberi 15-ei elnökségi állásfoglalásra hivatkozva – a kormány haladéktalan intézkedését, s országgyűlési döntés előkészítését igényelte egy, a Belügyminisztérium által készített tervezet vitája során felmerült kardinális kérdésben. Azt indítványozta, hogy az önkormányzatok lehetséges tulajdonaként számon tartott állami földek védelme érdekében e földek szabad forgalmát a kormány azonnal függesse fel, s hogy kezdeményezze ezügyben a földtörvény és az átalakulási törvény módosítását. Az indítvány A helyi és megyei önkormányzati törvény szabályozási koncepciója című tervezetet véleményező TÖOSZ-elnökségnek arra a megállapításra épült, amely szerint „a leendő önkormányzati tulajdon kialakításával a földekre vonatkozó törvényi szabályozás nincs összhangban”, mert a szabad tulajdonváltozás lehetlenné teszi a földek önkormányzati tulajdonba adását, emellett a gazdálkodó szervezetek átalakulásáról szóló törvény felerősíti ezt a folyamatot, mert az állami gazdálkodó szerv társasággá való átalakulásakor az állami telek kikerül a helyi közösség tulajdonából.

A TÖOSZ elnöksége – a közgyűlés határozatához tartva magát – ebben az állásfoglalásában rögzítette, s hozta a kormány tudomására azt az önkormányzati igényt, ami a valós önkormányzatok kialakulásának jogszabályi és más feltételeinek, a helyi választások előtti, komplex megteremtésére irányult, s a fő feltételek alkotmány-szintű garantálását szorgalmazta. Azt tehát, hogy az alkotmány határozza meg a települési önkormányzatok jogállását, alapvető funkcióit, az önkormányzati jogok védelmének eszközrendszerét, a felelősségük körébe utalt feladatok ellátásához szükséges pénzforrások garantálásának a törvényhozókra

vonatkozó kötelmét, s hogy az alkotmány ismerje el a települési földtulajdont. Az elnökség már ekkor egészében és részleteiben is keményen bírálta egy egész sor más törvénytervezetet, amelyek – elfogadásuk esetén – az 1971-es tanács törvényhez hasonlóan ellehetetlenítették volna a valós önkormányzatok gazdasági megalapozását. E bírált tervezetek között szerepelt az is, amely az állami vagyon eredményes hasznosítása címén tanácsi alapítású, kezelési vállalatok gyors eladását célozta. Ezt a tervezetet a TÖÖSZ-nak az 1989. október 23-án elfogadott alkotmány passzusaira hivatkozva sikerült „megfúrnia”. A bírált törvénytervezet passzusairól az elnökség szeptemberben azt állapította meg, hogy mindezeknél „többet érne az egyenes beszéd”, mivel „makro- és helyi szinten egyaránt válságmenedzselő költségvetésre volna szükség”, s hogy „a válságmenedzselést nem szabad összekötni egy egyébként is tisztázatlan tartalmú tanácsi gazdálkodási reform részintézkedéseivel”. Az egyeztető tárgyalások során képviselt álláspontját arra a helyzetelemzésre alapozta, amelynek eredményeként az elnökség Kornai János korábbi megállapításának az adott helyzetre is érvényes voltára következtetett: „Vannak feladatok, amelyeket csak egyszerre szabad elvégezni, különben az egyik intézkedés lerontja a következő esélyeit, s így sose fognak megvalósulni. Az utóbbi évtized reformlépései meggyőzően bizonyították: tíz fél eredmény összege nem öt egész eredmény, hanem öt egész kudarc.”

A TÖÖSZ 1989. novemberi állásfoglalása még konkrétabban fogalmazott. Kimutatta többek között, hogy a tervezet jogellenesen zárná ki az önkormányzatokat és a termelői öngazgatás szervezeteit az állami tulajdon egy részének megszerzéséből, s figyelmen kívül hagyja „az önkormányzatiságot meghirdető közigazgatási reform sarkalatos törvényeinek előkészületeit”, mert „a valódi területi önkormányzatiság kialakulásának egyik bástyáját, az önkormányzati tulajdont aknázza alá annak létrejötte előtt: elvonja a kialakulóban lévő önkormányzatok vállalatait, amelyek jelentős részben a helyi társadalom eszközeiből jöttek létre”; „ismét kisémmizi a falvakat és városokat”, s mindemiat a tervezetet „a TÖÖSZ még egyeztető megbeszélés alapjául sem tudja elfogadni”. Arra figyelmeztette a TÖÖSZ a leendő előterjesztőket, hogy a tervezett törvény hatálya alá vont tulajdoni tárgyak körének változtatlanul hagyása esetén a szövetség kimondaná: „a kormány a települési önkormányzatokat – azok valós gazdasági alapjának létrejötte előtt – feláldozza az adósságsapda szorításában vergődő monetarizmus oltárán”; „a nép vagyonát akarja áruba bocsátani a nép megkérdése, rendelkezése nélkül”; „amin nem változtat „a tulajdon újfajta, átmeneti centralizációját megvalósító Állami Vagyonalap”, mert „a vállalatok eladása esetén alamizsnában részesítené a helyi önkormányzatokat, miután jogos tulajdonuktól megfosztotta őket”. Megállapította, hogy az átalakulási törvény némelyik, széleskörű társadalmi tiltakozás ellenére elfogadott rendelkezésével együtt a tervezet reformretorikája olyan szabályozási elképzelést takar, amely véglegesen és szinte mindenre kiterjedően leszámol(na) a közösségi tulajdonnal.

A TÖÖSZ-nak a fentiekkel csak illusztrált, kimutatható része van abban, hogy a szétmálló rendszer parlamentje 1990 februárjában a szövetség által bíralt tervezet elfogadása helyett mintegy megígérte az önkormányzati törvényt. Az foglalta ugyanis jogszabályba, hogy „a tanácsok által alapított és a tanácsok felügyelete alá tartozó állami gazdálkodó szervezetek

vagyona, s az e szervezetekből alakuló gazdasági társaságokban az államot megillető vagyoni jog tekintetében a tulajdonjogról külön törvény fog rendelkezni”.

Minderről – és még sok minden másról, többek között az egyeztetési mechanizmus kialakításáért tett erőfeszítésekről (a Költségvetési intézményi Munkaügyi Tanács általa szorgalmazott, majd partnereivel közösen tervezett megalakításáról, ezen belül a kormányzati, a munkavállalói, a munkáltatói és az önkormányzati tárgyalócsoport közös igényéről egy, az Országos Érdekegyeztető Tanács önálló tagozataként, vagy vele azonos jogállású, de önállóan működő makroszintű érdekegyeztetési fórum létrehozására), az addigi egyeztetések tartalmáról, a különféle témákban a TÖOSZ által képviselt álláspontról, ez álláspont remélt, majd bekövetkezett fogadtatásáról – a titkárság által összeállított, a tagságnak postázott Hírlevelek révén tájékozódhattak a szövetségbe társult tanácsok és eljáróságok tisztségviselői, önkormányzati képviselői. (Az 1989 őszén indított Hírlevél a közleendőkhöz igazodó rendszerességgel 1990 januárjától Önkormányzat címmel jelent meg, belőle lett az 1991 második felétől a havonta megjelenő Önkormányzat című újság, amely valamennyi helyi önkormányzathoz eljutott, illetve eljut.)

A főtítkárság irányításával működő, a feladataihoz viszonyítva roppant szerény létszámú titkárság már ez idő tájt is a szervezet motorja volt, önmagában azonban nem lehetett képes a szakmailag is megalapozott testületi döntések előkészítésére. Az eleinte három, az Államigazgatási Főiskola frissen végzett diákjai közül választott munkatárshoz (akik közül Barati Attilát utóbb három ízben is polgármesternek választották a szülőfalujában, páciban) csakhamar mások is csatlakoztak (legelőbb Kalocsai Lászlóné, aki azóta is a TÖOSZ-t szolgálja), de hatnál többen sohasem voltak. Rájuk hárult a véleményezendő jogszabálytervezetek sokszorosítása, postázása; az esetenként valamennyi tagönkormányzathoz általuk eljuttatott kérdőívekre érkező válaszok rendszerezése, értékelése, az időpontegyeztetések végtelen sora, a bizottsági, a megyei tagozati, az elnökségi ülések tárgyi feltételeinek megteremtése, előadók meghívása, a kapcsolattartás a TÖOSZ tárgyalópartner szervezeteinek képviselőivel, a külföldi vendégek fogadásának, illetve a külföldi utazások szervezése és – mindemellett – tanulmány-szintű vélemények elkészíttetése, időbeni behajtása, a szövetség döntéshozóihoz való eljuttatása.

ÁTMENETI TÖRTÉNESEK

Csász év múlva talán nem, de allg több mInt egy évtlzed távlatából történelmetlennek tekInthető az első és málg legnagyobb országos önkormányzati szövetségnek az a célja, hogy a valóban közösségi tulajdon a klépítendő – éppen a tulajdonosok közösségek által korlátozott – piacgazdaság meghatározó tulajdoni formája legyen. Azért nem volt ez reális cél 1989-ben a súlyosan eladósodott Magyarországon, mert nemcsak a hatalomra törő szabadelvű és konzervatív „rendszerláltó” erők ígértek megváltásként – a fejlett nyugati demokráciákban honos, azokéhoz hasonlítható; illetőleg sajátosan magyar, egyfajta keresztény eszméiséget hordozó – kapitalizmust a rendszerből klábrándult tömegeknek, hanem mert még a politikai hatalom válságlátó gyakorlóinak is a magántulajdon restaurációját diktálta a szükség. Mindazonáltal az önkormányzatság megvalósítására, a politikai hatalom megosztására törekvő szövetség érdekérvényesítő tevékenységének talán a legnagyobb eredménye, hogy a köztulajdon és a magántulajdon egyenrangúságának alkotmány-szintű kodifikálásában része volt, szerepe lehetett, s hogy erre az alkotmányos szabályra hivatkozva még az 1990-es országgyűlési választások előtt képes volt megakadályozni az önkormányzatok gazdasági önállóságát jóvátehetetlenül korlátozó törvények megszületését. Ez annak ismeretében is igaz, hogy a tulajdon egyenrangúságának alkotmányos szabályát mind a törvényhozó, mind a végrehajtó hatalom – klklusonként allg változó elszántsággal – rendre a köztulajdon kárára sértette meg, mert a sérelmek egy részét a bíról hatatalom azóta orvosolta, egy másik részét pedig orvosolhatja ez után.

Bizonyára nemcsak a TanácsI Önkormányzatok Országos Szövetségének tagjai szerették volna, hogy lakóhelyüknek – az aprófalvaktól a nagyvárosoklg – a társadalmi munkamegosztásban is elvtathatatlan helye legyen, s hogy az ott élők a maguk közös tulajdonával gazdálkodva szervezzék meg az életüket, a magukét és magukat gyarapítva – a településüket és az országot gazdagítva – termeljék újra a munkaerejüket. De mert olyan közóhaj volt ez, ami a tulajdon és a munka elválasztottságának szocialistának nevezett (egy)pártállami birodalmában nem válhatott valóra, a szövetkező tanácsoknak – és elöljáróságoknak – volt a legkevesebb okuk ezt az elválasztottságot a születőben lévő, több párt által uralt parlamentI demokráciában is fenntartani. Azért szövetkeztek egymással, mert átlátták, hogy a települések lakóinak alapvető érdekelt együtt – alapszabályban rögzítve a települések egyenrangúságát és a demokratikus együttműködés más feltételeit – több esélyük van érvényesíteni, mint külön-külön. És nem öncélúan törekedtek a hatalom megosztására, hanem azért, hogy önálló hatalmi ágként a mindenkorl törvényhozó és végrehajtó hatalmat a velük való egyeztetésre, annak elmaradása esetén pedig – maguk is önálló jogl személyként – a bíról hatalmat megsértett jogalk orvoslására készíthessék. Ennek a ma is tartó folyamatnak már a legelején felismerhető volt a TÖOSZ létrehozóinak legfőbb szándéka; az, hogy a helyi közösségek önszerveződésének, önállóságának és önkormányzati működésének a köztulajdon sérthetlenségén alapuló gazdasági feltételeit segítsenek megteremteni.

A köztulajdonnak nevezett helyi vagyontárgyak tulajdonlás szándékának, illetve e szándék leplezetlenségének bizonyosan volt szerepe abban, hogy a TÖOSZ érdekvérvényesítési törekvése a tagok által vártnál nagyobb ellenállásba ütközött. Meglehet, hogy kevésbé nyíltan – a nyilvánosságot kerülve, a TÖOSZ vezetőinek személyes ismeretségél, egy elfeledett fogalommal élve: az összeköttetésél révén, suba alattl megyezésekre törekedve – jobb eredményt érhetett volna el. A TÖOSZ azonban éppen az llyesfajta módszerek, az egész kljárásos rendszer tagadásaként jött létre, s ezért a tevékenységét a kezdet kezdetétől a nyilvánosság jellemezte. Korát megelőzően elsősorban önmaga működését lgyekeztett demokratlkusan megszerveznl, s a maga által klalakltott demokratlkus játékszabályok betartásának a nyilvánosság vállalása éppúgy része volt, mlnt az Informáclócsere, vagy mlnt a tagság véleményét megszondázó, szakmalla alapos döntéselőkészítés. Ennek a rendklvül munkalgyényes – mondhatnl: macerás – módszernek azonban volt (és van) egy olyan előnye, aml kezdetől fogva ldegesítl a TÖOSZ tárgyalópartnerelt, hogy tudnlilllk a szövetség képvlselője a legkülönfélébb témákban mlndmálg a TÖOSZ döntéshozó szerveinek testületl álláspontját tolmácsolhatja, arra hlvatkozhat.

Ezzel az akkor még szokatlan gyakorlattal legelőbb a Németh-kormány szembesült, amlkor Ács István, a TÖOSZ elnöke 1989. szeptember 8-án a Belügymlnlszterlumban folytatott első egyeztető tárgyalás alkalmával a szövetség közgyűlésén megfogalmazott lgyényeként jelentette be, hogy „a több mlnt 600 tagot számláló TÖOSZ részt kíván vennl az önkormányzatok érdekelte lntő egész jogalkotásl folyamatban”. Németh Miklós mlnlszterelnök pedlg szeptember 20-án kapta meg azt a levelet, amelyben a TÖOSZ – a maga szervezetének 1989. szeptemberl 15-ei elnökségél állásfoglalásra hlvatkozva – a kormány haladéktalan lntézkedését, s országgyűlésél döntés előkészítését lgyényelte egy, a Belügymlnlszterlumban által készltt tervezet vltája során felmerült kardnlálls kérdésben. Azt lndítványozta, hogy az önkormányzatok lehetséges tulajdonaként számon tartott államl földek védelme érdekében e földek szabad forgalmát a kormány azonnal fűggesse fel, s hogy kezdeményezze ezűgyben a földtörvény és az átalakulásl törvény módosítását. Az lndítvány A helyl és megyel önkormányzatl törvény szabályozásl koncepciója című tervezet véleményező TÖOSZ-elnökségnek arra a megállapításra épült, amely szerlnt „a leendő önkormányzatl tulajdon klalakításával a földekre vonatkozó törvényl szabályozás nlncs összhangban”, mert a szabad tulajdonváltozás lehetetlenné teszl a földek önkormányzatl tulajdonba adását, emellett a gazdálkodó szervezetek átalakulásáról szóló törvény felerősítl ezt a folyamatot, mert az államl gazdálkodó szerv társasággá való átalakulásakor az államl telek klkerül a helyl közösség tulajdonából.

A TÖOSZ elnöksége – a közgyűlés határozatához tartva magát – ebben az állásfoglalásában rögzítette, s hozta a kormány tudomására azt az önkormányzatl lgyényt, aml a valós önkormányzatok klalakulásának jogszabályl és más feltételeinek, a helyl választások előttl, komplex megteremtésére lrányult, s a fő feltételek alkotmány-szIntű garntálását szorgalmazta. Azt tehát, hogy az alkotmány határozza meg a telepűlésl önkormányzatok jogállását, alapvető funkclólt, az önkormányzatl jogok védelmének eszközrendszerét, a felelősségűk

körébe utalt feladatok ellátásához szükséges pénzforrások garantálásának a törvényhozókra vonatkozó kötelmét, s hogy az alkotmány Ismerje el a települési földtulajdont. Az elnökség már ekkor egészében és részleteiben is keményen bírálta egy egész sor más törvénytervezetet, amelyek – elfogadásuk esetén – az 1971-es tanácstörvényhez hasonlóan ellehetetlenítették volna a valós önkormányzatok gazdasági megalapozását. E bírálta tervezetek között szerepelt az is, amely az állami vagyon eredményes hasznosítása címén tanács alapítású, kezelési vállalatok gyors eladását célozta. Ezt a tervezetet a TÖOSZ-nak az 1989. október 23-án elfogadott alkotmány passzusaira hivatkozva sikertült „megfúrnia”. A bírálta törvénytervezet passzusairól az elnökség szeptemberben azt állapította meg, hogy mindezeknél „többet érne az egyenes beszéd”, mivel „makro- és helyi szinten egyaránt válságmenedzselő költségvetésre volna szükség”, s hogy „a válságmenedzselést nem szabad összekötni egy egyébként is tiszta tartalmú tanács gazdálkodási reform részintézkedésével”. Az egyeztető tárgyalások során képviselt álláspontját arra a helyzetelemzésre alapozta, amelynek eredményeként az elnökség Kornal János korábbi megállapításának az adott helyzetre is érvényes voltára következtetett: „Vannak feladatok, amelyeket csak egyszerre szabad elvégezni, különben az egyik intézkedés lerontja a következő esélyt, s így sose fognak megvalósulni. Az utóbbi évtized reformlépésével meggyőzően bizonyították: tíz fél eredmény összege nem öt egész eredmény, hanem öt egész kudarc.”

A TÖOSZ 1989. novemberi állásfoglalása még konkrétan fogalmazott. Kimutatta többek között, hogy a tervezet jogellenesen zárná ki az önkormányzatokat és a termelői öngazdálkodás szervezetét az állami tulajdon egy részének megszerzéséből, s figyelmen kívül hagyja „az önkormányzatságot meghatározó közigazgatási reform sarkalatos törvényének előkészületét”, mert „a valódi területi önkormányzatság kialakulásának egyik bástyáját, az önkormányzati tulajdon aknázza alá annak létrejötte előtt: elvonja a kialakulóban lévő önkormányzatok vállalatát, amelyek jelentős részben a helyi társadalom eszközeiből jöttek létre”; „ismét kismillió falvakat és városokat”, s mindezzel a tervezetet „a TÖOSZ még egyeztető megbeszélés alapjául sem tudja elfogadni”. Arra figyelmeztette a TÖOSZ a leendő előterjesztőket, hogy a tervezett törvény hatálya alá vont tulajdoni tárgyak körének változtatlanul hagyása esetén a szövetség kimondaná: „a kormány a települési önkormányzatokat – azok valós gazdasági alapjának létrejötte előtt – feláldozza az adósságsapda szorításában vergődő monetarizmus oltárán”; „a nép vagyonát akarja áruba bocsátani a nép megkérdése, rendelkezése nélkül”; amint nem változtat „a tulajdon újfajta, átmeneti centralizációját megvalósító Állami Vagyonalap”, mert „a vállalatok eladása esetén alkalmazásban részesítené a helyi önkormányzatokat, miután jogos tulajdonuktól megfosztotta őket”. Megállapította, hogy az átalakulási törvény némelyik, széleskörű társadalmi tiltakozás ellenére elfogadott rendelkezésével együtt a tervezet reformretorikája olyan szabályozási elképzelést takar, amely véglegesen és szinte mindenre kiterjedően leszámol (na) a közösségi tulajdonnal.

A TÖOSZ-nak a fentiekkel csak illusztrált, kimutatható része van abban, hogy a szétmálló rendszer parlamentje 1990 februárjában a szövetség által bírálta tervezet elfogadása helyett mindegy megígérte az önkormányzati törvényt. Az foglalta ugyanis jogszabályba, hogy „a

tanácsok által alapított és a tanácsok felügyelete alá tartozó állami gazdálkodó szervezetek vagyona, s az e szervezetekből alakuló gazdasági társaságokban az államot megillető vagyoni jog tekintetében a tulajdonjogról külön törvény fog rendelkezni”.

Minderről – és még sok minden másról, többek között az egyeztetési mechanizmus kialakításáért tett erőfeszítésekről (a Költségvetési Intézményi Munkaügyi Tanács általa szorgalmazott, majd partnerrel közösen tervezett megalakításáról, ezen belül a kormányzati, a munkavállalói, a munkáltatói és az önkormányzati tárgyalócsoport közös Igényéről egy, az Országos Érdekegyeztető Tanács önálló tagozataként, vagy vele azonos jogállású, de önállóan működő makroszintű érdekegyeztetési fórum létrehozására), az addigi egyeztetések tartalmáról, a különféle témákban a TÖOSZ által képviselt álláspontról, ez álláspont remélt, majd bekövetkezett fogadtatásáról – a titkárság által összeállított, a tagságnak postázott hírlevelek révén tájékozódhattak a szövetségbe társult tanácsok és előjáróságok tisztségviselői, önkormányzati képviselői. (Az 1989 őszén indított Hírlevél a közlendőkhez igazodó rendszerességgel 1990 januárjától Önkormányzat címmel jelent meg, belőle lett az 1991 második felétől a havonta megjelenő Önkormányzat című újság, amely valamennyi helyi önkormányzathoz eljutott, illetve eljut.)

A főtitkár Irányításával működő, a feladatalhoz viszonyítva roppant szerény létszámú titkárság már ez idő tájt is a szervezet motorja volt, önmagában azonban nem lehetett képes a szakmálgát is megalapozott testületi döntések előkészítésére. Az eleinte három, az Államigazgatási Főiskola frissen végzett diákjai közül választott munkatárshoz (akik közül Barati Attilát utóbb három ízben is polgármesternek választották a szülőfalujában, páncsiban) csakhamar mások is csatlakoztak (legelőbb Kalocsa Lászlóné, aki azóta is a TÖOSZ-t szolgálja), de hatnál többen sohasem voltak. Rájuk hárult a véleményezendő jogszabálytervezetek sokszorosítása, postázása; az esetenként valamennyi tagönkormányzathoz általuk eljuttatott kérdőívekre érkező válaszok rendszerezése, értékelése, az időpontegyeztetések végtelen sora, a bizottsági, a megyei tagozati, az elnökségi ülések tárgyi feltételeinek megteremtése, előadók meghívása, a kapcsolattartás a TÖOSZ tárgyalópartner szervezeteinek képviselőivel, a külföldi vendégek fogadásának, illetve a külföldi utazások szervezése és – mindemellett – tanulmány-szintű vélemények elkészítése, időbeni behajtása, a szövetség döntéshozóival való eljuttatása.

A TÖOSZ által megrendelt tanulmányok szerzői közül jónéhányan – többek között dr. Kaltenbach Jenő, dr. Kókényesi József, Vági Gábor, dr. Wéner György – munkájukkal nemcsak a szövetséget, hanem a magyarországi átalakulást is segítették, például már az új parlament által elfogadott, mindmálg hatályos és meghatározó jelentőségű 1990-es önkormányzati törvény a TÖOSZ szakértői nélkül nem születhetett volna meg. Megalapozottabbaká tette a szövetség testületi állásfoglalásait a TÖOSZ és az Államigazgatási Szervezési Intézet közötti megállapodás, amely vállalkozói alapon intézményesítette az Intézet kutatóinak az önkormányzati típusú fejlődést segítő munkáját, s amely egyúttal a közlgazgatás bevált szervező kezdeményezéseinek terjesztését, s lakossági ügyek célszerűbb, szakszerűbb, színvonalasabb helyi intézését is szolgálta. És ahogyan nőtt a TÖOSZ szakmai súlya, úgy vonzotta

az újabb és újabb szakértőket, olykor egész szakértői csoportokat, esetenként üzleti alapon. Ezek egyike, egy magasépítő, közlekedés- és közműtervező mérnökökből verbuválódott – Barslné patakyl Etelkyl által szervezett – csapat például olyan, osztrák magán- és magyar államly tervezőirodával közös káéfté alapításába kívánta tagként bevonni a TÖOSZ-t, amelynek tevékenysége az 1989. november 10-ei elnökségi ülésre beterjesztett (de csak később elfogadott) ajánlat szerlnt a placl vlrszonyok megteremtésével önmagában nem megvalósítható településfejlesztési, településpolitikai feladatok ellátására Irányult.

A TÖOSZ döntéshozó testületének álláspontja – a magas színvonalú szakmai előkészítettség ellenére – egy egész sor kérdésben vlrtában született.

A szövetség Zala megyei tagozatának 1989. október 26-ai zalakárosi kibővített ülésén például dr. Csécs Csaba, Zalaszentgrót tanácselnöke amellet kardoskodott, hogy a TÖOSZ állítson jelöltet az országgyűlési választásokra, mert – mlnt mondta – „az önkormányzatoknak az eljövendő parlamentben Intézményesített képviseletre van szükségük”. Ebben a kérdésben akkor és ott a tagozat tagjai nem tudtak dönteni, utóbb pedig az elnökség is minden szempontot mérlegelve alakította ki azt a málg érvényes álláspontot, ami szerlnt a TÖOSZ sem önállóan, sem más szervezettel közösen nem állít jelöltet, a választásokon sem személyt, sem pártot nem támogat, mert a pártérdekektől függetlenül köteles képviselni a települések önkormányzásra jogosítandó lakóközösségeknek érdekeit.

A zalakárosi tanácskozásón – de nemcsak ott – a megyerendszer átalakításával kapcsolatban klalakítandó szövetségi álláspontról is vlta folyt, amelynek során csak a hierarchikus függőségly rendszer, s a megyei tanács többletjogosítványának megszüntetésében értettek egyet a vlratkozók. A középszintű lgzgatás feleslegessége mellett érvelők egyike, Veér Miklós, Keszthely tanácselnöke történetesen úgy fejezte ki magát, hogy „a TÖOSZ Zala megyei tagozatánál magasabb hatalmi fórum nem kellene a megyén belül”. Ebben a kérdésben csak az 1990. áprills 27-ei közgyűlés foglalt állást, mégpedlg egy kérdőíves felmérés eredményének, több szakértői tanulmány, valamlnt a törvénykonceptlő társadalmi vlrtájában elhangzottak ismeretében. A felmérés szerlnt a városly testületek négyötöde nem ismerte el a megyei önkormányzat szükségességét, a községi válaszadók zöme és az előljáráások túlnyomó többsége azonban ezzel ellentétesen vélekedett. A közgyűlés ezért nem volt megveelenes, de a város és környéke egymásraltalsága okán úgy vélte, hogy természetes gazdasági egységük az önkormányzatok egyenjogúsága elvének sérelme nélkül alapozhatná meg közl-gazgatlástl egységüket.

A jegyzőkönyvek azt is tanúsítják, hogy némely kérdésben és esetben a TÖOSZ elnökségének tagjai igen kemény vlta után sem jutottak közös nevezőre, s llyenkor többségi szavazatal döntöttek, vagy az adott kérdés eldöntését – a többségi álláspont elfogadását javasolva, de az ellentétes véleményeket is megjelenítve – a közgyűlésre hártották. A legtöbbször azonban olyan kérdésekben kellett állást foglalnluk, amelyekkel nem lehetett megvárni a legközelebbli közgyűlést, s llyenkor előfordult, hogy az elnökségi tagok – az ülésen meghívott előadókként résztvevő kormányzati tisztviselek jelenlétében – parázs szóváltásba keveredtek, amely szóváltások egyilkét a november 10-ei ülésről készített jegyzőkönyv rögzítette. A tanács

gazdálkodás 1990-re tervezett új rendjéről folytatott vita során a kormányzat koncepcióját valósággal Ízekre szedve bírálta a többség. Egyebek között azért, mert a céltámogatásra szánt pénzeszközök megyei elosztását tartalmazta, továbbá, mert – amint azt Szirtes Lajos, zalakarosi tanácselnök, a TÖOSZ társelnöke megfogalmazta – nem számolt azzal, hogy „az önkormányzati törvény elfogadása után a jelenlegi közös tanácsokba szervezett települések közül sokan ki fognak válni”, s ők végképp kiszolgáltatott helyzetbe kerülhetnek. Miután azonban Kovács László, Miskolc tanácselnöke, a TÖOSZ tanácsai gazdálkodási bizottságának vezetőjeként önmérsékletre intette a bírálókat, kérve őket, hogy „kétirányú felelősséggel döntsenek”, ám hozzátéve, hogy „a követelőző, harsány véleménnyilvánítással” ő maga nem azonosul; a bírálók felkapták a vizet. Mi az, hogy követelőzés?! Kikérik maguknak! „A kormányzat tanúsítson önmérsékletet!”, mondta Papp István, Gödöllő tanácselnöke, a településpolitikai bizottság elnöke. „Én nem követelőző”, szögezte le Maróthy Rezső, Veszprém tanácselnöke, a szolgálatásszervező bizottság elnöke, „de van egy korábbi állásfoglalásunk, amirehhez tartjuk magunkat”, mert az abban megfogalmazott kételyeket a kormány nem oszlatta el. „Az nem követelőzés”, méltatlankodott Szirtes Lajos, „hogy aki idejött, az a mögötte álló tömeg érdekében szól”. Márpedig az a szja tervezett leosztása és megyei visszatartása a településeken rontaná az ellátás színvonalát, s ha ezt ő nem közné, akkor feleslegesen tette volna meg a 250 kilométert, amikor ideutazott. A működéséhez szükséges pénzt minden településnek meg kell kapnia!

A TÖOSZ-elnökség több ülésén a Németh-kabinet vezetői miniszteriumi hivatalnokokkal képviseltette magát. A jegyzőkönyvek tanúsága szerint a tiszviselők valóban meggyőzőn igyekeztek az elnökségi tagokat a különféle kormányzati reformkonceptiók egyedül üdvözlő voltáról, de arról is, hogy ezt jobbra hárba tették, lett legyen szó az egészségügyi, társadalombiztosítási reformképzések következő évre ütemezhető finanszírozásáról, a lakásgazdálkodás reformját célzó intézkedések tervezetéről, avagy az államháztartási törvényjavaslatot előkészítő munkálatokról.

Csaknem félszáz azoknak jogszabályoknak a száma, amelyek tervezetéről a TÖOSZ szervez az 1990. április 27-ei közgyűléséig véleményt nyilvánítottak, közülük jó néhányat a javaslatukkal formáltak is, még több volt az olyan általuk véleményezett tervezet, amelyekből akkor nem lett jogszabály, s bizony, szétfeszítené e történeti vázlat keretét a tervezetekhez fűzött észrevételeknek akárcsak a felsorolása is.

Nem elhaggható tény viszont, hogy az észrevételek többsége nem épült be a törvényekbe, noha társadalmi támogatottságuk már akkor nyilvánvaló volt, szakmai megalapozottságukat pedig az Idő igazolta.

Az akkor figyelmen kívül hagyott észrevételeket megtenni mégsem volt hlábavaló, mert az észrevételezés folyamata – az észrevételek fogadtatását is híriül adó nyilvános volta okán – a legjobb szervező erőnek bizonyult. Nem véletlen, hogy TÖOSZ bizottsággal azóta sem működtek olyan jól, a mint ahogy 1989 végén, 1990 elején működtek.

A szövetség településpolitikai bizottsága például többször tárgyalt a lakásgazdálkodás megreformálását ígérő, három miniszterium által előterjesztett programjavaslatokról, ame-

lyeknek minden változatát elutasította. A kisebb és nagyobb települések tanácselnökei együtt – bizottsági tagokként – úgy vélhették, hogy a szavuknak súlya lesz, mindenestire – az 1989. november 15-ei ülésükön – először nyílt módjuk, hogy beleszólást követeljenek az ország lakáspolitikájába. Ezért fogalmaztak élesen. Sárközy Géza, tatabányai tanácselnök azt mondta: „ez a program semmiben sem különbözik a nyolcvanas évek komplex lakásgazdálkodási elveinek halmazától”, „az egész anyag fentről lefelé alakult ki, alapjában igazságtalan minden mondata”, „jogtalanul hivatkozik a bérreformra, mert nincsen bérreform”, „válsághelyzetbe sodorja az önkormányzatokat”. „Nem tűnik ki a programjavaslatból, hogy akinek nincs lakása, az hogyan vesz majd lakást, hogy ki lakásra vár, az hogyan jut hozzá”, mondta Kovács Sándorné, sádsíki vb-titkár, hozzátéve: „az anyag egyetlen dologgal foglalkozik, hogy akinek birtokában van a lakás, az milyen terheket viseljen az állam helyett”. Molnár József, csongrádi tanácselnök – másokhoz hasonlóan – cinkusnak nevezte a tervezetet, mert „az inflációért az állampolgárt akarja felelőssé tenni”. „Az állampolgári érdekek sehol sem találkoztam, csak a bevételekkel, kiadásokkal”, „kár reformról beszélni, amikor kényszerpályán vagyunk”, „ha pedig mindez csak pénzügyi kérdés, akkor ne beszéljünk lakásgazdálkodásról”, mondta még Aranyos Ferenc, mátraterenyeyi tanácselnök azt mondta el, hogy községében a tanácsnak kifejezetten érdeke megszabadulni a szénbányáktól örökölt, alacsony komfortfokozatú, rossz minőségű lakásoktól, amelyeknek a fenntartása azonban soha nem lesz megoldva. „Az előterjesztés az alapérdekek megkerdezése nélkül készült”, tette hozzá. „A megyei tanácsokat kérdezték meg, de nem ők, hanem a községi, városi tanácsok az érintettek”, fogalmazott preininger Ferenc, községi tanácselnök. „Az önkormányzatok lakáspolitikájának része legyen a lakásgazdálkodási program”, fejezte ki többek igényét Szelekovszky István, kunhegyesi tanácselnök. Mindez a bizottság későbbi ülésén is téma maradt, az elnökség utóbb a bizottsági álláspontot tette magáévá, ami szerinte „a kamatadó bevezetése, a lakbérek és a közműdíjak felemelése további súlyos, helyenként az elviseletesség határát meghaladó terhet ró a lakosságra és a helyi önkormányzatokra”. A TÖOSZ a bizottsági álláspontra támaszkodva igényelte a továbbiakban, hogy a lakásgazdálkodás tulajdoni kérdéseit a majdan önkormányzati törvénnyel összhangban döntse el a törvényhozók, s hogy „a lakóházértékesítés és -fenntartás feltételeit tulajdonosokként dolgozzák ki az önkormányzatok”.

A TÖOSZ-ra – növekvő taglétszáma és mind nyilvánvalóbb támogatottsága folytán – 1989 végén már valóban nem lehetett nem odafigyelni.

November 16-án – a tanácsI szabályozás új rendszerére vonatkozó, három miniszteriium által előterjesztett javaslat kormányzati elfogadásának napján – maga a kormány kérte fel a TÖOSZ-t arra, hogy az – általa korábban keményen bírált – új rendszer miatt forráshányossá váló településeket segítő működjön közre a normatív szabályozás elveinek ki munkálásában. Ha a minisztertanácsI felkérés az motíválhatta is, hogy a TÖOSZ közreműködése révén az Országgyűlés elé terjesztendő törvényjavaslat helyi támogatottságának illúzióját keltse; a TÖOSZ kihasználta az alkalmat, s a felkérésnek sajátos módon tett eleget. November 28-ára az ország valamennyi megyéjéből összesen húsz-húsz forráshányossá váló község

és város vezetőit hívta meg helyzetértékelő tárgyalásra, amelynek résztvevői voltaképpen alátámasztották a szabályozás tervezetének korábbi TÖOSZ-krítikáját. Azzal bízták meg ugyanis a szövetség tisztségviselőit, hogy a kormányzat és a parlament előtt képviseljék, egyúttal hozzák nyilvánosságra az álláspontjukat, ami szerinti: (1) nem értenek egyet a tanácsi szabályozás 1990-re tervezett rendjével, a tervezett intézkedéseket nem tekintik az önkormányzatok számára elfogadható költségvetési reform elemeknek; (2) elfogadhatatlannak tartják az szja tervezett felosztási szisztémáját, mert az indokolatlanul tovább differenciálná az egyes települések helyzetét; (3) a működési feltételek mellett annak garantálását is kéri a kormányzattól, hogy a korábbi jogszabályokban meghatározott kötelezettségvállalásainak eleget tehesse, amihez elengedhetetlennek tartják a feladatok településoros kimutatását; (4) ragaszkodnak ahhoz, hogy a meghatározandó normatívák finanszírozatlan követelményeket ne támasszanak, mert azok szembeállítanak a tanácsokat a maguk lakossági ellátást nyújtó intézményével, végső soron a lakossággal; (5) igénylik a TÖOSZ közreműködését az 1990-re tervezett tartalékösszeg felosztási elveinek meghatározásában, s rendeltetészerű felhasználásának ellenőrzésében.

A minden ízében megerősödött TÖOSZ-nak – a december 6-ai sajtótájékoztató előkészítése közepette – megerősített látogatói voltak: az Európa Tanács Strasbourgban székelő állandó testületének vezető személyiségei. Az Európai Helyi és Regionális Hatóságok Állandó Konferenciájának (CPRE) elnöke, John Morgan és titkára, Rinaldo Locatelli a TÖOSZ vendégeként 1989. december 4. és 6. között azért tettek hivatalos látogatást Magyarországon, hogy tájékozódjanak az itteni – akkor még tanácsi – önkormányzatok helyzetéről, valamint szövetségük tevékenységéről. A szövetség vezetőivel arról is tárgyaltak, hogy a TÖOSZ milyen feltételekkel és milyen státusban vehetne részt az Európa Tanács nevezett testületének munkájában.

Meglehet, hogy az Európa Tanács érdeklődésének is volt szerepe abban, hogy a nemzeti kerekasztalról oly sokáig távol tartott TÖOSZ 1989. december 9-én, a parlament épületében tartott, nemzeti csúcstalálkozóként nevezett tárgyaláson már képviseltesse magát. Az itt megvitatott mindkét témában így kellő nyilvánosságot kapott az önkormányzati szövetség álláspontja.

A TÖOSZ ellenezte a parlamenti választások előrehozatalát, s támogatván a kormányt a választásokig terjedő időszakra vonatkozó törvénykezési elképzelését, de ez elképzelést megfejtve tett javaslatot arra, hogy az Országgyűlés még a választások előtt tárgyaljon az önkormányzati törvény szabályozási koncepciójáról – ezen belül a spontán privátizáló önkormányzati érdekeket sértő vadhajtásának kiktatásáról, az önkormányzati tulajdon tartalmi meghatározásáról –, valamint önkormányzati választások szabályairól is.

A csúcstalálkozó másik témája az ország gazdasági helyzete, s az 1990. évi állami költségvetés volt. E tárgyan Németh Miklós miniszterelnök emlékeztet – a december 9-ei találkozáson nyilvánított – álláspontja az volt, hogy a költségvetés tervezetének sarkoszámmal érintetetlennek, mert az ország nagy importigényű gazdasága a meglévő tartalékokból legfeljebb két hónapig finanszírozható, működőképessége az IMF-fel kötendő megál-

lapodás nélkül veszélybe kerül, a megállapodáshoz pedig a nemzetközi fizetési kötelezettségek teljesítését lehetővé tevő költségvetés szükséges lettik.

Békesi László pénzügyminiszter külön is megemlítette, hogy a tanácsok rendelkezésére bocsátandó összeg növelésére nincs lehetőség. A TÖOSZ képviselője elsősorban ennek az összegnek a tervezett elosztási módját vitatta, részletesen kifejtve, hogy az önkormányzatok nem bevételorientáltak, hanem olyan normatív szabályozást igényeltek, amely a tanácsok törvényben előírt ellátási, ellátásszervezési feladatainak ellátásához garanciaforrást.

Annak ellenére, hogy ezúgyben a TÖOSZ a csúcstalálkozó többi résztvevőjétől nem kapott támogatást, sikerült kikölnkarnia a miniszterelnök ígérését, miszerint a kormány a sarkaszámokat nem érintő átcsoportosítási igényeket méltányolni, s lehetőség szerint elfogadja. Azt pedig, hogy a kormány nem tekint a presztizskérdésnek a tanács gazdálkodás tervezett módját, s hogy a parlament – a bizottságokban kifejtethető vélemények alapján – ettől eltérő szisztémát is megszavazhat, a pénzügyminiszter „Ígérte meg”.

Ez az ígérlet azonban a gyakorlat próbáját nem állta ki.

És ez nagyon gyorsan, már 1989. december 13-án kiderült.

Előbb a Költségvetési Intézmények Érdekegyeztető Tanácsában érvelt hiába a TÖOSZ tárgyalócsoportja a tanács közgazgatást hátrányosan megkülönböztető intézkedésekkel szemben, majd ugyanezen a napon az Országgyűlés Településfejlesztési és Környezetvédelmi Bizottságának ülésén utasították vissza az érvelt. A tanács gazdálkodás tervezett szabályozásával kapcsolatban önkormányzati kétségeket a TÖOSZ tízenegy pontban foglalta össze, ám e kétségek megalapozottságát illetően, avagy azokat eloszlatandó a bizottság elnöke – Kunos Péter pénzügyminiszterülumi államtitkár elutasító reagálásához idomulva – „nem nyitott vitát”.

A pártállami gyakorlat agóniája az országgyűlési bizottság ülésén csupán annyiban jutott kifejezésre, hogy a TÖOSZ képviselője kifejtette: nem statisztika-szerepkörre készült, hanem a parlament döntését segítő véleményserére, mert a szövetség és a kormány közötti véleménykülönbség esetén a döntés e tárgyban is a parlamentre tartozik.

Az érdekegyeztetés kudarcát a TÖOSZ elnöksége – megállapítván, hogy az új szabályozás politikai és gazdasági konfliktusokat gerjeszhet – két nappal később, az 1989. december 15-ei ülésén határozatba foglalta és – az önkormányzatok működési feltételeinek garanciáit, valamint a megkezdett helyi beruházások befejezésének fedezetét továbbra is igényelvén – nyilvánosságra hozta. Mindegy teljesítve, amit nemzetli csúcstalálkozón Németh Miklós miniszterelnöknek személyesen (és az öt követő kormányfőnek áttételesen) a szövetség főtákarára „megígért”: A TÖOSZ annyira lesz kormánypárti, amennyire önkormányzati párti lesz a kormány.

Mindezt számításba véve a TÖOSZ-nak a sikertelenség belsmerése is a hasznára vált.

Magyarország első önkormányzati szövetségének hazai jelentőségét növelte, hogy még az ország demokratikus átalakulása előtt, európai mércével, magát az államot is megelőzve megmérte, s megfelelő súlyúnak találta. A szövetség képviselői az Európai Helyi és Regionális Hatóságok Állandó Konferenciájának (CPLRE) meghívottjaként vehettek rész

annak 1989. december 20-án, Strasbourgban tartott bizottsági ülésén, amelynek – a kladott programtól eltérő – egyetlen napirendi pontja volt: a TÖOSZ csatlakozási kérelmének megvltatása. A plenárius ülés résztvevői három teljes órán át bombázták kérdéseikkel a meghívottakat, hogy tájékozódjanak TÖOSZ céljairól, vállalt feladatairól, módszereiről, működésének demokratizmusáról, legfőképpen pedig a helyi és a területi Igazgatás reformjával kapcsolatos álláspontjáról. És elégedettek lehettek a válaszokkal, mert a szövetség megkapta a kért megfigyelői státuszt. Ez feljogosította arra, hogy az Európa Tanács strasbourgI konferenciája által megvltatandó dokumentum-tervezetekről e szervezet munkabizottságában kifejtse az álláspontját, s részt vegyen a plenárius ülésein. Az állandó konferencia által már elfogadott, jobbára az Európa Tanács országában működő helyi és regionális önkormányzatok tapasztalatait összegző dokumentumok szövegét megkapta, lefordította, s – az 1990 februárjától folyamatosan megjelentetett Önkormányzati füzetek című kladványában – valamennyi tagönkormányzatához eljuttatta.

Az 1990. február 12. és 17. között Budapesten rendezett Európai Önkormányzati Fórum résztvevőjeként a TÖOSZ képviselője a helyi hatóságok nemzetközi kapcsolatairól folytatott tanácskozás vltavezetője volt.

Az 1990. március 25-ei országgyűlési választások előtt az országban működő 1627 helyi tanácsI testület tagjai (nemkülönb az évente 12-14 millió ügyfél dolgában eljáró tanácsI hivatalok túlterhelt, szűk negyedév leforgása alatt kétfélben is kopogtatócédulák kézbesítésére utasított, alulfizetett köztisztviselői) tapasztalhatták, hogy a TanácsI Önkormányzatok Országos Szövetsége az egyetlen olyan szervezet, amelyik munkájuk elismertetésére, s az ellenük Irányuló – erősödő – politikai támadások klvédésre törekszik. A TÖOSZ társadalompolitikai bizottságának e tárgyban született állásfoglalásáról több országos napilap hírt adott, némelyikük bőven Idézett az állásfoglalás szövegéből, amely a választási küzdelem sajtós, az ország stabilitását veszélyeztető „velejárójának” minősítette, hogy programok és jelöltek versengése helyett némely párt és személy a tanácsok lejárásával próbál voksokat gyűjteni.

Miközben a politika a tanácsokat valóban a pártcsatározások keresztútjébe állította, e tanácsok érdekvédelmi szervezete olyan tekintélyt vívott ki magának, hogy – az országgyűlési választások után is! – ellenérdekű politikuskok keresték a kegyelt.

A TÖOSZ 1990. április 27-ei közgyűlésén mind a távozó, mind a hivatalba lépni készülő kormány képviseltette magát.

A távozó kormány képviselőjében dr. Verebélyi Imre – aki akkor a Németh-kabinet belügyminiszter-helyettese volt – azt mondta:

„Örülünk annak, hogy bár a kormány megy, mert ez minden kormány dolga, ez minden kormány demokratikus kötelessége, de a magyar önkormányzatok érdekszövetsége már megalakult és már nem felosztható. Ez ebben a régióban egy nagy eredmény és ha a reformok körét nézzük, akkor akár a lengyel, akár a csehszlovák, akár a román vagy más kollégáink is ilyen szempontból elismeréssel tekinthetnek önökre, mert önök voltak azok, aki először ebben a régióban megalakították a helyi hatóságok országos szövetségét; és

nemcsak megalakították, hanem egyben is tartották, hiszen minden új szervezet megküzd a maga gyermekbetegségével. Én azt gondolom, hogy ez a legnagyobb elismerés az önkormányzatoknak...”

A hivatalba lépni készülő kormány leendő belügyminisztere, dr. Horváth Balázs – az országgyűlési választásokon győztes párt képviselőjében – azt mondta:

„... hamarosan az első szó elmarad, és nem Tanács Önkormányzatok Országos Szövetsége fog ülésezni... hanem az Önkormányzatok Országos Szövetsége. A Magyar Demokrata Fórum üzenetét hozom önöknek. Azt az üzenetet, amelyben megköszöni az államigazgatásban, a közigazgatásban dolgozóknak azt a hallatlanul nagy munkát, amely nem engedte ki a szabad választásokat... Azt hiszem, hogy abból, amit az imént mondtam, következik egyértelműen az, amelyet a Magyar Demokrata Fórum több alkalommal leírt, elmondott, elmondunk: a közigazgatást szakszervezetnek tekintjük, olyan szakszervezetnek, amelynek működőképességét fenn kell és fenn fogjuk tartani; és minden ember, aki tisztességes és korrekt módon dolgozott: és vélem, hogy döntő többségében a közigazgatásban dolgozók így munkálkodtak; várjuk őket és semmilyen boszorkányüldözés, semmilyen fejvesztés, beléptetés, amennyiben a Magyar Demokrata Fórum kormányt alakít, nem lesz.”

Nem sokkal később, az önkormányzati választások után mindketten másképp beszéltek, méghozzá mindketten ugyanannak a kormányzatnak a képviselőjében: Horváth Balázs belügyminiszterként, Verebély Imre a Belügyminisztérium közigazgatási államtitkáráként vonta kétségbe a TÖOSZ legitimitását.

pedig nem a TÖOSZ változott meg.

Inkább a helyzet.

De ez már egy újabb fejezet.

A TITKÁRSÁG – KÉT TŰZ KÖZÖTT

Az önkormányzati választások előtt a kampányoló pártok a TÖÖSZ-t nem támadták, inkább „megfeledektek” róla. Propagandájukkal közvetlenül a helyi lakosságot célozták meg, s némelyikük meglehetősen ízléstelen politikai tévéreklámmal igyekezett a szerinte szükségképpen menesztendő tanácselnökök helyébe ültetni a maga polgármester-jelöltjeit.

Különben béke volt.

A TÖÖSZ titkárságának mégis meggyúlt a dolga.

No nem azért, mintha a kampányban bármiféle részt vállalt volna, hanem mert az elnökség – augusztusi, a választások előtti utolsó ülésén – a maga jogosítványával a titkárságot ruházta fel. Amellett, hogy továbbra is a titkárságra hárult a jogszabálytervezetek szakértői véleményeztetése, a különféle kiadványok – köztük a falugondnoki intézmény modellkísérletének tapasztalatait összegző füzet – megjelentetése; a közgyűlés által megszabott feladatának eleget téve részint hozzálátott egy önkormányzati forródrót-szolgáltatás megszervezéséhez, részint megkezdte az újabb, a választások utáni közgyűlés előkészítéséhez szükséges munkálatokat.

Az önkormányzati választások első fordulóját után az országos napilapokban olyan politikai hirdetést tett közzé, amelyben a TÖÖSZ – köszöntvén az első önkormányzati választáson bizalmat kapott képviselő-testületek tagjait – arra hívta fel a megválasztott helyi vezetők figyelmét, hogy az igazi helyi hatalom létrejötte mindannyiuk közös érdeke. És a közös fellépés jelentőségének tudatosítására törekedve tájékoztatta őket a TÖÖSZ céljáról, az önkormányzatok létrejöttét segítő társadalmi, jogi környezet kialakításában betöltött addigi szerepéről, demokratikus működési rendjéről, a tagsági igény következetes érvényesítéséért végzett munkájáról, eredményeiről, s legfontosabbnak tartott aktuális feladatáról: az önkormányzatok működőképességét garantáló, úgynevezett működtető törvények egységes koncepción alapuló megalkotásának kellő súlyú szorgalmazásáról, amelynek csakis a tagönkormányzatok támogatása kölcsönözheti a szükséges nyomatékot. Feltételezte a választóik gondjaival és e gondok megoldásának akadályáival is szembesült testületek érdekelttségét az önkormányzati tulajdon, az államháztartáshoz való viszony alapkérdéseinek eldöntésében, azt tehát, hogy a megszólítottak nem csupán címzettjei, hanem alakítói kívánnak lenni az önkormányzati gazdaság feltételeit meghatározó jogalkotási folyamatnak. Tájékoztatta őket arról az alapszabályban rögzített lehetőségről, hogy a TÖÖSZ-hoz a különféle önkormányzati közösségek is önállóságuk sérelme nélkül csatlakozhatnak, továbbá arról, hogy a szövetség elnöksége még az önkormányzati választások előtt összehívta a közgyűlést, amely az önkormányzati választások után dönteni hivatott a szervezet nevééről, céljáról, alapszabályának javasolt módosításáról, s amely megválasztja vezetőit, testületi tagjait. A közös munkában való részvételre minden helyi önkormányzat képviselőit, tisztségviselőit felszólítván, kérte, hogy 1990. november 15-éig írásban tájékoztassák a titkárságot a testületek csatlakozási, belépési, illetve a közgyűlésen való tanácskozási jogú részvételének szándékáról; a tagönko-

rmányzatokat pedig arra is, hogy nevezzék meg, aki a Települési Önkormányzatok Országos Szövetségében őket képviselni jogosult.

Az önkormányzati választások 1990. szeptember 30-ai fordulója után – a TÖOSZ titkársága által megjelentetett első Önkormányzat címet viselő hírlevél tanúsága szerint – a kormánypártok leplezték kevésbé a csalódottságukat. A Magyar Demokrata Fórum képviselője visszavonta a nyilatkozatra tett ígéretét, ami nem csoda, ha figyelembe vesszük Kónya Imre frakcióvezetőnek a parlament nyári ülészakán elhangzott magabiztos jóslatát, hogy tudniillik a legtöbb polgármestert az MDF adja majd. Bakos István, a kisgazdapárt ügyvezető alelnöke manipulációkat emlegetve állította, hogy megtévesztették az állampolgárokat; dr. Varga László, a Kereszténydemokrata Néppárt társelnöke kiabrándítónak nevezte a választói érdektelenséget. Az akkori ellenzéki pártok közül Tölgyessy Péter, az SZDSZ parlamenti frakcióvezetője minden párt és tömegszervezet szempontjából tartotta elkeserítőnek a választás eredményét, egyúttal azonban a kormánypártoknak szóló, súlyos figyelmeztetésnek is; Deutsch Tamás, a Fidesz ügyvivője és kampányiroda-vezetője a maga pártja szerepléséről nem, inkább a reményéről nyilatkozott, nevezetesen, hogy a megválasztott önkormányzatok mind politikai, mind gazdasági értelemben működőképesekek lesznek; Jánosi György, az MSZP alelnöke úgy vélte, hogy a választók pártoktól való elfordulása főképpen azok kritikája, akik nem a gondok megoldására törekednek, hanem ehelyett ideológiai vitákat csíholnak.

Az Önkormányzat című újságkezdemény egyúttal – egy politológus tollából származó írásban – értékelte is az önkormányzati választások első fordulójának tapasztalatait. Stumpf István – aki ma az Orbán-kabinet minisztere – akkor még nem politikusként, hanem független szakértőként jutott arra a következtetésre, hogy a hatalomváltást eredményező parlamenti választások óta eltelt rövid idő alatt az új politikai elitnek nem sikerülhetett jelentős mértékben megváltoztatni az állampolgárok politikával szembeni, örökölt bizalmatlanságát, miközben „a pártok önmeghatározási kényszere, a kiélezett, személyeskedéseket sem nélkülöző választási küzdelmek a magyar politikai kultúra legrosszabb hagyományait is a felszínre hozták”. A passzivitás lehetséges okai közé sorolta, hogy „az új hatalom a központi döntéshozó szervek stabilizálásával és a kádercsere lebonyolításával volt elfoglalva”. Negatívumként említette, hogy „az önkormányzatok gazdasági hátterének tisztázatlansága és a központi újraelosztás továbbelő uralkodó szerepe miatt a kisközösségek kiszolgáltatottsága, centrumtól való függősége vajmi keveset enyhült”. A választások nagy nyereségének minősítette viszont a civil szervezetek aktivizálódását, s tényként állapította meg, hogy „a kistépülések választópolgárai a függetlenként elindult és többségükben korábban is a közösség vezetőjeként dolgozott jelöltet választották polgármesterré”. Ezt a tény értékelte is Stumpf István: „Anélkül, hogy elhamarkodott következtetést vonnánk le – írta –, elmondható, hogy a falvak lakói az újszülött pártlojalitást a korábbi rendszerhez alkalmazkodó elemeket is tartalmazó, közösségeket szolgáló teljesítménnyel ösztönözve, az utóbbinak szavaztak bizalmat”.

Az önkormányzati választások második fordulója – 1990. október 14-én – végképp igazolta ezt a vélekedést: a szavazók többsége szinte mindenütt elsősorban a helyi közösségeket

szolgáló teljesítményt díjazta, s ezért meglehetősen sok egykori tanácsi vezetőt – az őket borsevikköz, s pártállami kreatúráknak minősítő propaganda ellenére – önkormányzati vezetőként „hitelesített”.

A többségében nem pártszíni, jobbára függetlenek által uralt helyi önkormányzati testületek kisajátításáért – és ez nem túlzás – azonnal megkezdődött a harc, ami az önkormányzati érdekérvényesítés erejét megosztó, minden helyi önkormányzatot máig sújtó eredményre vezetett.

A harcot kimutathatóan a kormány kezdeményezte, de amiért ez a csata hosszú ideig akadályozta – és ma is akadályozza – a közös önkormányzati érdekek érvényesítését, azért a kormány parlamenti ellenzéke is felelős.

A Belügyminisztérium közvetlenül az önkormányzati választások után, 1990. október 16-án tartott parlamenti sajtótájékoztatóján arra a kérdésre, hogy a TÖOSZ fennmarad-e, Horváth Balázs belügyminiszter a következőket válaszolta: „Nem, nem. A régi az megszűnik... az a tanácsi önkormányzatok szövetsége volt. Az én véleményem szerint meg fog szűnni.” A Belügyminisztérium utóbb kiadott közleménye pedig nem azt tagadta, hogy Horváth Balázs a kormány nevében mondta, amit mondott, hanem azt állította, hogy „nem az önkormányzatok nevében nyilatkozott”. És magyarázatként fűzte hozzá, hogy „ezt sem a belügyminiszter, sem Köllner Ferenc, a Tanácsi Önkormányzatok Országos Szövetségét Települési Önkormányzatok Országos Szövetségévé átalakító szervezet elnöke nem teheti meg”, a magyarázattal azt a látszatot keltve, mintha az általa elnöknek titulált TÖOSZ-főtítkárnak is elkövete volna azt a hibát, amit Horváth Balázs elkövetett.

Ez a hiba azonban – a kormány képviselője részéről – csupán taktikai hiba volt. A stratégiai hibát maga a kormány követte el, amikor – valószínűleg már október 15-én, a beteg miniszterelnök távollétében – elhatározta, hogy (úgymond: az önkormányzatok jövőbeni szerveződését segítő) megrendezi a polgármesterek első országos konferenciáját. Az október 16-ai sajtótájékoztatón ugyanis arról is szó esett, hogy a Belügyminisztérium a több mint háromezer önkormányzat számára részint a működésükhöz kíván szakmai tanácsokat adni, részint kezdeményezi, hogy – közülük főként azok az önkormányzatok, amelyekben függetlenek vették át a hatalmat – szövetségbe tömörüljenek.

Országos önkormányzati szövetség – a magát országosnak tekintő, a Hazafias Népfront által szervezett, legfeljebb néhány tucat települési testületet tömörítő szervezettel együtt – akkor még csak kettő volt a Magyar Köztársaságban: a Faluszövetség és a TÖOSZ. És annak ellenére, hogy a Hazafias Népfront közjogi funkciója már az országgyűlési választások előtt megszűnt (kiiktatták a helyi tanácselnökök, tanácselnök-helyettesek és végrehajtó-bizottsági tagok jelölésére vonatkozó javaslatlételi jogát), a Faluszövetség legitimitását soha senki nem kérdőjelezte meg. A kormány kifejezetten a TÖOSZ-t szerette volna – tulajdonképpen a tagjai által – az elemeire lebontatni, s helyette több – régiónkénti(!), tehát véleményezési jog nélküli – szerveződést létrehozni. Ezért lehetett a belügyminiszternek a sajtótájékoztatón bevallott olyan „álma”, hogy a majdani szerveződés „nagyobb régiókat fog át”, azaz „nem az egész országot fogja össze, mert akkor ez működésképtelen lenne”. A sajtótájékoztatóról, s

közvetve a TÖOSZ széttranczírozásának kormányzati szándékáról az október 17-ei országos lapokból értesülhetett, akit ez érdekelt.

Csak hogy az ország figyelmét ekkortájt nem ez, hanem a kibontakozó – az önkormányzatok erejét is próbára tevő – taxisblokádk kötötte le.

Kevesen vették észre, hogy amiért a helyi önkormányzatokat végül is nem a kormány eredeti szándéka szerint régióként, hanem a településük típusa szerint sikerült megosztani, az elsősorban a legnagyobb ellenzéki pártnak „köszönhető”.

Önkormányzatok, egyesüljete! Ezzel a címmel jelent meg már október 18-án az országos napilapokban az a polgármestereknek címzett felhívás, amelyben „az országban működő falu- és önkormányzati szövetségeket célszövetségeket, tájegységekre szerveződött szövetségeket és egyéb szervezeteket” is megszólítván elsősorban egy községi önkormányzatokból verbúválandó országos szövetség létrehozását kezdeményezte a dokumentumot aláíró tizenöt baranyai polgármester. A címzettek a szándéknyilatkozataikat a sásdi polgármester címére küldhették. Annak a Kovács Sándornénak a címére, aki 1989 nyarán, a TÖOSZ közgyűlésén a sásdi nagyközségi tanács végrehajtó-bizottságának titkáraként még a TÖOSZ-ba való belépés szükségességéről győzködte a baranyai faluszövetség jelenlevő képviselőit. Csak később derült ki, hogy az új szövetség fő szervezője nem ő, hanem Mecsek nádásd egykori tanácselnöke, Wekler Ferenc volt, aki a Baranyai Faluszövetség és az Agrárszövetség támogatásával, az SZDSZ színeiben jutott országgyűlési képviselői mandátumhoz, s lett a parlament önkormányzati bizottságának elnöke.

A TÖÖSZ ÉS TESTVÉREI

A parlament önkormányzati bizottsága 1990. november 14-én egy, az Országgyűlésnek címzett petícióról tárgyalt, amelynek tartalmát Síklaky István, Budapest XIII. kerületének polgármestere már a november 5-ei kormányzati monstrekonferencián ismertette. Akkor tette ezt, miután a felszólalók – az előadásait korábban megtartó belügyminiszter és közigazgatási államtitkár, valamint a tévések távoztával – egymásnak és a falaknak sorolták a bajaikat, s egyre keményebben bírálták a kormányt, amiért a működéshez szükséges törvények hiányában – ahogyan Csipke László, Tokod polgármestere fogalmazott – lengéscsillapítók gyanánt használja az önkormányzatokat, illetve prédaul dobja oda őket a népek.

A főváros hat kerületének és az ország hat nagyvárosának polgármesterei által aláírt folyamodvány azt tartalmazta, amit a TÖÖSZ már régóta megfogalmazott, hogy a helyi közösséget jogszerűen megillető vagyontárgyakat az állami vagyönügynökség ne adhassa el, s ezt a vagyont az Országgyűlés törvénnyel adja a fekvésük szerinti önkormányzat tulajdonába. A petíciót az akkor már távozóban lévő háromezer polgármester közül százhetvenen írták még alá.

A parlament önkormányzati bizottsága három órás vita után „jogosnak és fontosnak” tartotta „az önkormányzati vagyon és tulajdon kérdése minél előbbi rendezését”, de leszögezte, hogy „nem a petíciókon keresztül tárgyalást tartja elfogadhatónak, hanem az önkormányzatok országos érdekszövetségének mielőbbi megalakítását és a törvény előkészítésébe történő bevonását”.

Néhány nappal korábban az Európa Tanács képviselőjében Magyarországra látogató Ulrich Mentz, az ET környezetvédelmi bizottságának alelnöke a Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége titkárságát kereste fel, hogy eszmecegerét folytathasson mintegy félszáz magyarországi település önkormányzatának nagyhirtelen összehívott polgármestereivel. „Én azért jöttem ide – mondta a riporter kérdésére –, hogy a településeknek nyújtandó műszaki-technikai segélyprogram beindítását segítsék megszervezni. És azért ide jöttem, mert a többi esetleges önkormányzati csúciszervezet még nem állt fel. Korántsem arról van szó tehát, hogy az Európa Tanács csupán ezt a szövetséget ismerné el, de a többinek még nem alakult ki a struktúrája. Nekünk pedig már most fel kell mérni az igényeket, hogy melyek azok az infrastrukturális, igazgatástechnikai eszközök, amelyek a magyarországi önkormányzatok működéséhez a legsürgősebben szükségesek.” Elmondta még, hogy miután Európa Tanácsnak tagjai lettek a magyarok, annak önkormányzati testületében (CTLRE) – amelynek munkájában eddig megfigyelőként csak a TÖÖSZ vehetett részt – a Magyar Köztársaság az ország településeinek arányában hét rendes státuszt kapott. Az Európa Tanács közvetlenül a magyarországi településeket kívánja segíteni, ehhez azonban az önkormányzatoknak kellene minél hamarabb eldönteni, hogy ezt a hét státuszt mely önkormányzati csúciszervezetek küldöttei töltsék be.

Nehéz elképzelni, hogy Ulrich Mentz magyarországi látogatásáról nem tudott volna a parlament önkormányzati bizottságának egyetlen tagja sem. Ha pedig tudtak róla, akkor

üzenetértéke volt annak, hogy az általa felkeresett egyetlen működőképes országos önkormányzati szövetség létéről – a kompromisszumos állásfoglalás tanúsága szerint – még az ellenzéki országgyűlési képviselők sem vettek tudomást. És Síklakyék „vették” az üzenetet. Valahogy úgy, de kissé sietősebben jártak el, mint ahogyan november 5-ei előadásában Verebélyi Imre ajánlotta a polgármestereknek: „Az önök dolga eldönteni a szerveződési formát. Erre több lehetőség van. Célszerű egy előkészítő bizottságot alakítani, majd eldönteni, hogy egy egységes önkormányzati szövetséget alakítsanak, avagy több, területi meghatározottságuk folytán eltérő érdekű önkormányzati szövetséget, amelynek munkáját egy koordinációs bizottság hangolná össze.” A Fővárosi Kerületek és Megyei Jogú Városok Konzultatív Testületének szervezőiként Síklaky István és Szeged polgármestere, dr. Lippai Pál írta alá azt a felhívást, amely az önkormányzati érdekérvényesítés egyfajta, általuk ajánlott menetrendjét tartalmazta, s kívánatosnak tartván, hogy „a nagyvárosok érdekképviselete után, bejegyzett egyesületként a kisvárosok és a falvak önkormányzatainak érdekképviseletei is létrejöhessenek”, egyúttal az Önkormányzatok Országos Koordinációs Bizottsága akciójáról is hírt adott.

Pedig hát nemhogy ilyen bizottság nem létezett, de még a felhívást kibocsátó szervezők testületét sem igen lehetett a nagyvárosok létrejött érdekképviseletének tekinteni (a fővárosi kerületek és nagyvárosok konzultatív testülete nem is vált országos szövetséggé, s ma már csak az emléke él). Mindazonáltal a TÖOSZ titkársága elsőként – és kommentár nélkül! – tette közzé a szövetség kiadványában a felhívásukat, mégpedig Síklaky István azóta elhíresült, Az önkormányzatok: maga az ország című írásával egyetemben, mert azok célja – az önkormányzatok vagyoni-gazdasági alapjait megeremtő törvények megszületésének szorgalmazása – a TÖOSZ közgyűlésen meghatározott céljával megegyezett.

Emellett a TÖOSZ elnökségének – az 1990. november 23-án tartott ülésen – az egyik fontos dolga volt megvitatni és a majdani közgyűlésnek elfogadásra ajánlani azt az állásfoglalás-tervezetet, amely szerint a szövetség szükségesnek tartotta „a más helyi önkormányzati szövetségekkel való szoros együttműködést, a közös érdekek együttes képviseletét és érvényesítését”, emellett kinyilvánította „azt a szándékát, hogy a közös célok megvalósításában feltételek nélkül kíván együttműködni a társszervezetekkel”.

A testület – amely ezen a napon a közgyűlés által meghatározott összetételben utoljára ülésezett – megállapította, hogy a titkárság a közgyűlésen megszabott feladatokat végrehajtva kezdte meg a választások utáni közgyűlés előkészítését; az egykori tagság új képviselőinek nyilvántartásba vételét, az új belépők regisztrálását; nemcsak a tagság, hanem valamennyi önkormányzat bevonásával bocsátotta vitára a hatályos alapszabályt, az ügyrendet, s az elfogadásra ajánlott program első fogalmazványát. Utólagosan jóváhagyta az elnökség a titkárságnak azt a gyakorlatát, hogy a törvénytervezeteket folyamatosan, szakértők bevonásával véleményezte, s álláspontját a tagságnál szélesebb körben bocsátotta vitára. Ezt a testület azért tartotta hasznosnak is, mert – amint azt állásfoglalásában rögzítette – „a nagy számban alakuló önkormányzati érdekszövetségek együttműködése, s szervezeti kapcsos-

lataik kialakításának kérdéseiben csakis a tartalmi ügyekben képviselt álláspontok ismerete, a vélemények azonossága és különbsége alapján lehet állást foglalni”.

Az elfogadott határozatból kitűnik, hogy a TÖOSZ az öt megszűntnek tekintő, vagy éppen a szövetség feloszlását szorgalmazó önkormányzati érdekközösségeket is, azok alakulásától kezdve potenciális testvéreinek tekintette. Nem azért, mintha tartott volna tőlük, hanem mert nyilvánvaló volt a számára, hogy az önkormányzati érdekképviseltek megosztottsága ellehetlenítheti a közös érdekek érvényesítését, s a létrejött helyi önkormányzatok elveszíthetik a valódi önkormányzattá válás esélyét.

Az elnökség tagjai mindemellett érzékelték a szövetség apparátusára zúduló támadásokat, aminek következtében a titkárság alkalmazottai közül többben is az egzisztenciájukat féltve kerestek maguknak biztonságosabbnak látszó munkahelyet, így néhány szakembert a TÖOSZ-tól történetesen a Belügyminisztérium „szippantott el”. Vélhetően ezt a körülményt is figyelembe vették a vezető testület tagjai, amikor a korábban ráruházott elnökségi jogokat a titkárságtól visszavonták, s úgy döntöttek, hogy e jogok gyakorlásával az újabb közgyűlésig a maguk közül megválasztott ügyvezető elnökséget bízzák meg. Ügyvezető elnöknek Szirtes Lajost, Zalakaros polgármesterét választották, az ügyvezető elnökség tagjainak pedig Ott Józsefet, Kistelek; Nórániné dr. Hajós Klárát, Sellye; Szilágyi Menyhértet, Csorvás; Sztankovics Ferencet, Lábatlan; Király Sándort, Tiszalök; Marton Istvánt, Kaposzekcső polgármesterét; dr. Köllner Ferencet, a TÖOSZ főtitkárát; Orosz Károlyt, Enying önkormányzata képviselő-testületének delegáltját. Az ügyvezető elnökség tanácskozási jogú tagja lett Bagyin József, Aszód polgármestere, a TÖOSZ Pest megyei tagozatának vezetője; Tóth András, Galgamácsa polgármestere, a TÖOSZ felügyelő bizottságának elnöke; dr. Filiszár Tibor, a síófoki önkormányzat vezető tisztviselője, a TÖOSZ-tag Balatonszövetség titkára.

Az új vezető testület döntött a TÖOSZ legközelebbi közgyűlésének napirendi pontjairól, s 1991. januári összehívásáról.

Ami a TÖOSZ testvérszervezeteit illeti, azok többsége 1990 novemberében – közvetlenül a TÖOSZ november 23-ai elnökségi ülése előtt és után – kezdte meg működését.

Legelőbb, 1990. november 18-án, az összes ellenzéki indíttatású önkormányzati szerveződést megelőzve, nagysietve, s kellő előkészítés nélkül az MDF alakította meg a maga önkormányzati szövetségét. Hogy ez a szövetség a legnagyobb kormányzó párt saját szervezte volt, azt többek között azért lehet nagy biztonsággal állítani, mert az alakuló ülésre invitáló meghívókat a Magyar Demokrata Fórum Országos Elnöksége által lepecsételt borítékokban kézbesítették a címzetteknek. Akik közül csak néhány polgármester akadt, túlnyomó többségük önkormányzati képviselő volt, viszont valamennyien tagjai voltak a Magyar Demokrata Fórumnak. A meghívó egyébként a Magyar Demokratikus Önkormányzatok Szövetsége alakuló ülésére invitált, az új szövetség nevéből a demokratikus jelzőt csak az alakuló ülésen, az elnöklő Józsa Fábiánnak, a parlament önkormányzati bizottsága MDF-es alelnökének javaslatára hagyták el a résztvevők. Akiknek egyike felvetette, hogy amennyiben csakis testületek lehetnek a szövetség tagjai, s a polgármesterek szavazhatnak, akkor nem lesznek elegendő az alapszabály elfogadásához, s ezért indítványozta az önkormányzati

képviselők szövetségi tagságát is, egyúttal a szervezet nevének bővítését. Így lett az új szervezet neve Magyar Önkormányzatok és Önkormányzati Képviselők Szövetsége. Programját Józsa Fábián szavaival szólva abban lehet összegezni, hogy „ennek a szövetségnek nem szabad kormányellenes célok eszközévé válnia, a kormánnyal szemben tehát jellemezze a lojalitás, de sziklakemény legyen, hogy az önkormányzati érdekek érvényesüljenek”. Lett viszont jelszava – ugyancsak Józsa Fábián javaslatára –: „Magyar önkormányzatok mindenekfelett!” A pártoló tagsági viszonyt is teljesértékű tagsági viszonynak tekintő szervezet tiszteletbeli elnökének Philippovich Tamást, az egykori Európai Önkormányzati Szövetség nyugalmazott főtítkárát, Horváth Balázs belügyminiszter szaktanácsadóját a jelenlevők – összesen huszonheten – egyhangúlag választották meg. Az új önkormányzati szövetség elnöke – húsz szavazattal – Bárdi Miklós, a főváros V. kerületi önkormányzatának testületi tagja, a Magyar Demokrata Fórum budapesti irodájának vezetője lett, ideiglenes központja pedig Lakitelek.

Önmagában egy ilyen mesterkélt társaság sem nem javította, sem nem rontotta volna a helyi önkormányzatok érdekérvényesítési pozícióját, azonban ekkor már megállíthatatlannak bizonyult az önkormányzati érdekérvényesítés szétforgácsolásának folyamata.

Székesfehérvár első emberének, Balsay Istvánnak elévülhetetlen érdeme, hogy megkísérelve a lehetetlent, egy közös rendezvényt megszervezve legalább megpróbálta megállítani. A Dunántúl minden városának és Fejér megye minden településének polgármesterét hívta meg arra az 1990. november 19-én rendezett tanácskozársra, amelynek a TÖOSZ mellett valamennyi, önkormányzati érdekképviseletre törekvő szerveződés képviselői is a meghívottjai voltak.

Balsay István a rendezvény házigazdjaként köszöntvén a résztvevőket – közöttük harminckét város és negyvenhat község képviselőjét – azonnal meghatározta a tanácskozás célját. Koordinációs igénnyel kérte arra a meghívottakat, hogy a meglévő és a szerveződő önkormányzati szövetségek dolgát vitassák meg, kijelentvén, hogy minden ilyen csoport érdeke fellelni azt, ami összeköti őket. Azt is megmondta, hogy a vitatkozóknak közös elhatározásra kellene jutniuk, különben az egyes szerveződések és szövetségkezdemények nem lehetnek képesek kellő súllyal képviselni, s a törvénytervezetekbe beépíttetni az önkormányzati érdeket. Nem ekkor, de ugyancsak ezen a tanácskozáson jelentette be, hogy a székesfehérvári képviselő-testület megújította TÖOSZ-tagságát, s rész kíván venni a szövetség alapszabályának módosításában.

Egészében a tanácskozás sikeresnek bizonyult.

Hozzájárult ehhez többek között Gulyás József, Velence; Bari Károly, Gárdonyi, Kovács László, Gánti; Adovics Istvánné, Lepsény polgármestere.

A lepsényi polgármesterasszony, aki a sor végén álló községként jellemezte a maga faluját, tagadta azt a közkeletű nézetet, hogy az elmaradott települések városellenesek. Mi – mondta – az olyan politika ellenében emelünk szót, ami a mai helyzetet létrehozta. Olyan országos érdekképviseletre van szükségünk, amit mi irányítunk úgy, hogy az egymástól végtelenül különböző települések érdekei közül azokat, amelyek valamennyiünket összekötnek, képviselni köteles legyen.

Molnár Árpád, siófoki polgármester bejelentette, hogy testülete azért hosszabbította meg a TÖOSZ-tagságát, mert ez szövetség képes koncentráltan fellépni a kormányzattal szemben, s olyan lesz, amilyenné a tagok formálják, részt is kívánnak venni az alapszabálmódosítás minden fázisában. Egyébként pedig badarság lenne egy olyan szervezetről lemondani, amelynek van infrastruktúrája.

MEGMARADVA, MEGÚJULVA

Az önkormányzati választások utáni első közgyűlést csak 1991. január 18-ára hívta össze a TÖOSZ ügyvezető elnöksége.

A startelőny feladásának legfőbb oka volt az alapos előkészítés.

Az ügyvezető elnökség meglehetősen sok kérdésben kért véleményt a tagságtól, s szerette volna megismerni minél több nem TÖOSZ-tag önkormányzat álláspontját is.

Véleményt kért arról is, hogy a TÖOSZ-on belül legyenek-e a sajátos, egymástól eltérő érdekek markánsabb megjelenítését szolgáló kamarák.

A tisztújításra készülve pedig valósággal megszondázta a tagönkormányzatokat. Úgy vélte, hogy a majdani jelölőbizottság munkáját segítené egyfajta közvéleménykutatás, s ezért a testület három tagját véleménybegyűjtéssel bízta meg. E tagok nevét, címét, telefonszámát nyilvánosságra hozva kérte, hogy akinek a megválasztandó vezetők személyére vonatkozó elképzelése van, arról őket tájékoztassa, nekik írjon, őket hívja fel.

A közgyűlést több területi tanácskozással előzte meg, amelyeket 1990 decemberében, jobbra az időközben kinevezett köztársasági megbízottak körzetei szerint, de minden esetben az egyes települések képviselő-testületeinek igényéhez igazodva szerveztek az ügyvezető elnökség tagjai. A tanácskozások résztvevői a legtöbb esetben arról nyilváníttak véleményt, hogy a törvényelőkészítés folyamatában milyen álláspontot képviseljen a TÖOSZ. Sokak számára volt nyilvánvaló, hogy a maguk szövetsége, meg a többi, újabb érdekszövetség közötti különbség elsősorban az önkormányzatok létevel, működésével összefüggő kérdésekre adott válaszokban mérhető. Mivel a területi tanácskozások résztvevői – akik testületének némelyike más szövetségnek is tagja lett – a lényegi kérdésekre adott válaszokban ilyen különbséget – egy-két kivételtől eltekintve – nem találtak, többségük a különféle típusú helyi önkormányzatokat is összefogó országos szövetséget igényelt.

Bármennyire gyarapodtak is a helyi önkormányzás nehézségei, 1991. január 18-án 289 szavazati jogú résztvevő – valamennyien olyan települési önkormányzatok képviselői, amelyek megújították tagságukat vagy újonnan léptek be a szervezetbe – tanúbizonyságát adta annak, hogy – a közgyűlés záró mondatával szólva – „a TÖOSZ van, a TÖOSZ működik, a TÖOSZ lesz”.

Ami a helyi önkormányzás nehézségeit illeti, azokról is szó esett a közgyűlésen, noha nem mondhatni, hogy a résztvevők panasznapot tartottak volna. Inkább az állásfoglalásukban rögzítették a helyzetüket, az igényeiket.

Azt is, hogy törvény kötelezi őket az 1991. évi költségvetési tervük elkészítésére, miközben nem tudják, mi az övék, amivel rendelkezhetnek, amit működtethetnek, vállalkozásba vihetnek. Viszont tudják, hogy mi minden vettek el tőlük és sejtik, hogy miért. A helyi adózás január elsejei bevezetéséről lekéstek, de amíg nem tudják, hogy milyen címen és mekkora támogatásra számíthatnak, a feltétlenül kivetendő helyi adó fajtáiról és mértékéről sem lehet elképzelésük. Az állam által kötelezően előírt önkormányzati feladatokhoz a költségvetési törvényben rendelt források nem elegendőek, azért sem, mert a forrás összege adott,

s azt – a feladatok gyarapodásával – egyre többfelé kell osztani. Költeni kell belőle például a közművelődési intézmények működtetésére, noha az csak utóbb lett kötelező feladat. Az állami költségvetés számai mögött felsejlik az a kormányzati törekvés, hogy a miniszteriális alárendeltségű szervek uralják az önkormányzatokat az önkormányzatok költségére. A megyei kiskirályok helyett mégsem lesznek főispánok, örültek is ennek az önkormányzatok, még annak is, hogy a köztársasági megbízottak a maguk megyéket átfogó régióikban az ellenőzöttektől távolabb kerültek; nem gondolták, hogy az egykori megyei tanácsi apparátusok a megbízottak munkaszervezeteiként visszatérnek, ráadásul – a belügyminiszternek alárendelten – ismét politikai köpönyegben. Hogy nyolcvan polgármester megvált a tisztségétől? Már hogyné vált volna meg! A köztük és a testületek közötti konfliktusokra számítani lehetett, mivel az átmenet szabályait – a TÖOSZ múlt tavaszi és nyáron megismételt figyelmeztetése ellenére – a parlament nem alkotta meg. Akit a helyi közösség megmért, attól a testület csak a maga kockázatára vonhatta volna meg a bizalmat, ha a TÖOSZ javaslatát elfogadják, ehelyett akkor hirdették ki a szabályokat, amikor a versenynek már régen vége volt. Hát ezt sem lett volna szabad.

Ami pedig a gombamódra szaporodó önkormányzati érdekszövetségeket illeti, a felaprózódási tendenciát többek között Horváth Ottó, a Községi Önkormányzatok Szövetségének martonvásári képviselőjeként kifejezetten ártalmasnak minősítette. Mások azonban – a legtöbben – a főtitkár álláspontjával azonosultak.

Köllner Ferenc az elfogadásra ajánlott, a szövetségek gyűttműködését szorgalmazó dokumentumhoz fűzött szóbeli kiegészítésében idézett egy – az e sorok írója által a közgyűlésre aktualizált, a Vasárnapi Hírekben megjelent – mondókát:

„Azt mondják a hatalmasok:
a szövetség hatalma sok,
ez pedig egy hatalmas ok,
hogy ne legyen hat alma sok.”

A TÖOSZ-nak – mondta a főtitkár – éppen azért kell a többi önkormányzati érdekszervezettel együttműködnie, hogy ne legyen sok a tizenkét szövetség sem (akkor éppen ennyi volt), hogy a végrehajtó hatalom az önkormányzati érdekképviselő felaprózódása ellenére egységes önkormányzati állásponttal szembesüljön.

Nem baj, ha sok az önkormányzati szövetség, ha a kormányzat és a parlament előtt őket egyetlen Tiborc képviseli.

Ezt a Tiborc-hasonlatot a közgyűlésen Juhász István, Váchartyán polgármestere találta ki, de sokan mások is beszéltek róla, akik a többi szövetséggel való feltétel nélküli együttműködést szorgalmazták. Mint például Szabó József, az egykori társközség Bihartorda immár önálló önkormányzatának feje, aki az együttműködés jelentőségét a szövetségi tagság fontosságával egyenértékűnek tekintette, kijelentvén, hogy enélkül az önkormányzatok legfeljebb a kormány helyhatóságai lehetnek, nem pedig a helyi közösségek hatóságai.

Csak egyet nem engedtek a TÖOSZ tagönkormányzatainak képviselői: a tagság szétzedését.

A közgyűlésen tanácskozási joggal résztvevő Merász József, Kecskemét polgármestere, a Megyei Jogú Városok Szövetsége képviselőjében erre készült, de végül nem próbálta meg. Elmondta, persze, hogy az ő szövetsége a TÖOSZ teljes átalakításának a híve, mert a különböző, településtípusok szerint tagolódo szövetségek konföderációs, egyeztető szervezete másképp nem lehetne. A kecskeméti polgármester belátta, s ezt hangoztatta is, hogy a TÖOSZ-nak van oka a különféle típusú települések érdekvédelmi szövetsége maradni, s bár ő ezt ideiglenes szándéknak tekintette, maga is szükségesnek tartotta a többek által korábban javasolt szövetségek-közi egyeztető fórum létrehozását.

A Kisvárosi Önkormányzatok Országos Érdekszövetsége képviselőjében Sütő László, Marcali polgármestere viszont olyannyira nehezen viselte el, amiért a közgyűlésen a TÖOSZ településtípusok szerinti megosztása mellett senki sem kardoskodott, hogy ő maga voltaképpen a TÖOSZ szétaprózását indítványozta. A javaslat fagyos fogadtatása sajátos vitát indukált, amelynek az volt a lényege, hogy amennyiben a TÖOSZ-ból Marcali képviselő-testülete nem lépett ki, akkor polgármesterének indítványáról el kellett volna rendelni a szavazást. Utólag kiderült: Marcali önkormányzata formailag tagja a TÖOSZ-nak, Sütő László kijelentette, hogy mivel az elmúlt évi tagdíjat befizették, az elszámolásig tagnak tartják magukat, de hogy azok maradnak-e, csak ez után döntenek el. Ezért mégiscsak szavazással zárult ez az affér: a közgyűlés megszavazta, hogy az indítványról utólag sem szavaz.

Beírta a nevét különös szereplésével a TÖOSZ krónikájába a kisvárosi szövetség egy másik képviselője is: Bodrogi Györgyné, Nagykáta polgármestere is. A közgyűlésen annak nyilvánossága folytán lehetett ott, tanácskozási joga sem volt, a szünetben csak azért lépett oda az elárvult mikrofonhoz, hogy megcáfolja a főtitkár korábbi, tapssal fogadott bejelentését. A főtitkár a szünet előtt azt jelentette be, hogy a fővárosi önkormányzat képviselőjével megbízott Schneller István alpolgármester a nagyhirtelen – egyébként az Öböl-háború okán – kötelezően elrendelt állami feladatok teljesítése miatt a közgyűlésen nem lehet jelen, de felhatalmazta a titkárságot annak közlésére, hogy a TÖOSZ-ból Budapestnek nincs szándékában kilépni. Bodrogi Györgyné pedig a szünetben azt mondta mikrofonba: telefonon ellenőrizte a főtitkár kijelentésének igazságtartalmát, s Demszky Gábor főpolgármester annak közlésére hatalmazta fel, hogy a TÖOSZ-tagság megtartásáról ő nem tud, amit azért jelent be, mert a főtitkár hiába kérte, hogy bejelentse. A különös intermezzo a közgyűlés résztvevőit nemigen sokkolhatta, mert senki nem kérdezett rá; a félreértésre okot adó közjátékot tisztáznia a főtitkár tartotta kötelességének. Amikor ezt megtette, már úton volt annak a levének a másolata, amelyben a főpolgármester Schneller Istvánt felhatalmazta a közgyűlésen való részvételre, s a részvétel tartalmára. Ami pedig Bodrogi Györgyné kérésének megtagadást illet, a főtitkárnak el kellett döntenie, hogy titkársági kollégáinak hisz, avagy neki. Márpedig a főtitkár a titkárság munkájáért teljes felelősséggel tartozik, s amennyiben a titkárság hibázott volna, annak a főtitkára vonatkozó személyi konzekvenciáit az elnökségnek vagy a választmánynak kell levonnia.

A történehez tartozik, hogy a fővárosi közgyűlés azóta kétszer is napirendre tűzte önkormányzatuk TÖOSZ-tagságának kérdését, de Budapest mindmáig a TÖOSZ tagja maradt.

A TÖOSZ közgyűlése a félreértés tisztázásakor már túl volt a legfontosabb döntésein: elfogadta az elnökség beszámolóját, az állásfoglalásokat és a módosított alapszabályt, megválasztotta az elnökséget, a felügyelő bizottságot.

A megmaradt és megújult TÖOSZ elnökévé Ott Józsefet, Kistelek polgármesterét választották; az elnökség tagjává pedig Adovics Istvénnét, Lepsény; Bagyin Józsefet, Aszód; Galuska Lászlót, Nyékládháza; Katona Lászlót, Mórahalom; Király Sándort, Tiszalök; Varga Antalt, Lőrinci polgármesterét; s az elnökség tagja lett még a tisztségében megerősített Köllner Ferenc főtitkár.

A felügyelő bizottság elnökévé Sztankovics Ferencet, Lábatlan; tagjaivá Kereskai Józsefet, Nagykanizsa; Rauf Pált, Nagyvenyim polgármesterét választották.

A közgyűlés döntése folytán a szövetség működését jó ideig választmány irányította, amely az elnökségi tagokból, továbbá a regionális érdekek mentén kialakított területi szervezetek; a különféle településtípusok szerint önállóan szerveződő kamarák; valamint minden tíz önkormányzati testület egy-egy tagjából állt.

Az elnökség beszámolóját elfogadó tagság egy része három szempontból keményen bírálta a TÖOSZ közgyűlést megelőző tevékenységét.

Az egyik szempont szerint időt vesztett: azaz hibás stratégia volt az ország demokratikus átalakulása után a közgyűlést 1991-re halasztani.

Az eltelt idő ezt a kritikát nem igazolja.

A másik két szempontból megfogalmazott kritika mindegyike jogos, csak éppen kioltják egymást. Ezek szerint a TÖOSZ jobban segíthette volna a tagönkormányzatait, ha többször tér ki az összeütközések elől, illetve, ha többször ütközik.

Évtizednyi távlatból sem megmondható, hogy azoknak volt-e igazuk, akik sokallták, avagy azoknak, akik hiányolták a TÖOSZ kompromisszumkészségét.

Mivelhogya ma is ez a kérdés.

Ami a TÖOSZ mindig megegyezésre törekvő, de a tagság érdekében minden értelmes konfrontációt vállaló következetességére utal.